

Forskarutbildning i närbild

En tematisk sammanställning av resultat från
utbildningsutvärderingar av forskarutbildning
2017–2022

Forskarutbildning i närbild

En tematisk sammanställning av resultat från utbildningsutvärderingar av
forskarutbildning 2017–2022

Rapport 2023:14

Utgiven av Universitetskanslersämbetet 2023

Författare: Kristina Sundberg, Tobias Osvald & Nils Olsson

Darienummer: 411- 00588-22

Universitetskanslersämbetet • Hammarbybacken 31 • Box 6024, 121 06

Johanneshov

tfn 08-563 085 00 • e-post registrator@uka.se • www.uka.se

Innehåll

Sammanfattning	4
Disposition av rapporten	6
Inledning	7
Mot doktorsexamen i en komplex utbildningsmiljö	7
Del I: Kvaliteten i forskarutbildning	10
Principer för utbildningsutvärdering av forskarutbildning	10
Urvalet har fokuserat på lärosäten och forskningsämnesområden	13
Utfall av utbildningsutvärderingarna 2017–2022	14
Uppföljning av ifrågasatta forskarutbildningar	20
Del II: Tematiska analyser av utvärderingsresultaten	23
Analys av bedömargruppernas reflektioner	25
Analys av doktorandperspektivet	37
Del III: UKÄ:s slutsatser	44
Individuella studieplaner	44
Forskarskolor	45
Digitala kurser och informationstillfällen	46
Lika möjligheter för alla doktorander	46
Förslag på UKÄ:s bidrag till fortsatt kvalitetsutveckling av forskarutbildning	47
Referenser	48
Bilaga 1	51

Sammanfattning

Följande rapport är en tematisk sammanställning av resultat från utbildningsutvärderingar av forskarutbildning under 2017 – 2022. Rapportens resultat ska kunna användas som ett kunskapsbaserat underlag för kvalitetsutveckling av forskarutbildning.

Doktorsexamen är den högsta akademiska examen i det svenska systemet för högre utbildning, en examen som förser samhället med forskar- och expertkompetens inom de flesta viktiga områden. En majoritet av personer med doktorsexamen får arbete efter examen: etableringsgraden är ca 81 % tre år efter avslutade studier. Samtidigt är doktoranders forskarutbildningsmiljö komplex och innefattar ofta stress. Flera doktorander befinner sig i små forskarutbildningsmiljöer som ställer krav på samarbete och samordning för att fungera optimalt. Coronapandemin medförde också flera utmaningar för doktorandgruppen.

Under 2017–2022 har UKÄ granskat 153 forskarutbildningar inom 20 forskningsämnen och 5 forskningsämnesområden genom utbildningsutvärderingar. En utbildningsutvärdering ska fokusera på att utbildningen säkerställer att doktoranderna får goda förutsättningar att nå målen i examensordningen och hur lärosätet säkerställer att doktoranderna har uppnått examensmålen när examen utfärdas. Av de 153 utvärderade utbildningarna bedömdes 114 av utbildningarna ha hög kvalitet och 39 av utbildningarna ha ifrågasatt kvalitet, vid den första bedömningen. De 39 utbildningarna med ifrågasatt kvalitet blev föremål för uppföljning efter ett år.

Sammanställningen av resultaten från de 153 utbildningsutvärderingarna av forskarutbildning visar bland annat att det finns både styrkor och utvecklingsområden kopplat till de olika bedömningsområdena. För bedömningsområdet *Förutsättningar* har det exempelvis funnits både styrkor och utvecklingsområden kopplat till utbildningsmiljö och handledning. Bedömningsområdet *Arbetsliv och samverkan* och *Doktorandperspektiv* har ofta bedömts som tillfredsställande. Bedömningsområdet *Jämställdhet* har återkommande varit svårt att greppa för bedömargrupperna. Kopplat till bedömningsområdet *Utformning, genomförande och resultat* har den bedömningsgrund som handlar om att doktoranderna ska få bred kunskap och förståelse inom ämnet återkommande varit en kritisk punkt.

Rapportens kvalitativa fördjupning i utbildningsutvärderingar av forskarutbildning 2017–2022 innefattar både en genomgång och analys av bedömargruppernas övergripande reflektioner och en fördjupande

analys av bedömningsområdet *Doktorandperspektiv*. Analysen av bedömargruppens övergripande reflektioner visar på en rad olika teman som lyfts av bedömargrupperna på en aggregerad nivå – utbildningsstöd, jämställdhet, kurser, individuella studieplaner och forskarskolor – både i form av utvecklingsområden och goda exempel. Analysen av bedömningsområdet *Doktorandperspektiv* visar på en komplex vardag för doktorander bakom ingångstemana inflytande, stöd och sammanhang. En vardag fylld av både utvecklingsområden och goda exempel.

De två analyserna har resulterat i identifikationen av fyra områden för vidare utveckling inom området forskarutbildning: individuella studieplaner, forskarskolor, digitala kurser och informationstillfällen samt lika möjligheter för alla doktorander. UKÄ avser att anordna en konferens på temat forskarutbildning som en kvalitetsutvecklande avslutning på de utbildningsutvärderingar som genomförts på forskarutbildningsnivå 2017–2022. Som en följd av slutsatserna i rapporten vill UKÄ också fortsätta genomföra kvalitetsutvecklande aktiviteter för forskarutbildning.

Disposition av rapporten

Rapporten inleds med grundläggande kontext för Sveriges forskarutbildningar idag och presenterar syftet med att analysera de utbildningsutvärderingar som genomförts av forskarutbildningar under perioden 2017–2022.

Därefter består rapporten av tre delar.

Första delen redogör för kvaliteten i forskarutbildning på en övergripande nivå. Utvärderingarnas principer, urval och utfall presenteras samt analyseras översiktligt.

Andra delen redogör för två kvalitativa tematiska analyser av utvärderingsresultaten. Fördjupning sker dels genom att analysera bedömargruppernas övergripande reflektioner och dels genom att analysera frågor som rör bedömningsområdet *Doktorandperspektiv*.

Tredje delen drar slutsatser av rapportens innehåll och ger i enlighet med myndighetens målsättning att bidra till säkringen av Sverige som ett kunskapssamhälle, förslag på kvalitetshöjande åtgärder kring Sveriges forskarutbildningar.

Delar av rapporten har även publicerats i UKÄ:s rapport *Bokslut över ett system. Sammanfattande analys av Universitetskanslersämbetets kvalitetssäkringssystem 2017–2022* (UKÄ 2023).

Inledning

Syftet med rapporten är att

- sammanställa utfall och lärdomar från utbildningsutvärderingar av forskarutbildning under 2017–2022
- genomföra en kvalitativ analys av resultat från utbildningsutvärderingar av forskarutbildning under 2017–2022, med fokus på bedömargruppernas reflektioner och bedömningsområdet *Doktorandperspektiv*.

Rapportens resultat ska kunna användas som ett kunskapsbaserat underlag för kvalitetsutveckling.

I det tredje kapitlet av *European Standards and Guidelines for Quality Assurance in the European Higher Education Area* (ESG) som rör kvalitetssäkringsorganisationers verksamhet, finns standard 3.4 om tematisk analys. I enlighet med ESG 3.4 beskriver och analyserar vi generella observationer som framkommit under granskningarna. Slutsatserna kan vara ett underlag för UKÄ:s långsiktiga ambition att arbeta kunskapsbaserat och innehåller konkreta förslag om åtgärder för Sveriges forskarutbildningar.

Mot doktorsexamen i en komplex utbildningsmiljö

Målet med forskarutbildning är att utbilda forskare. Samtidigt bidrar forskarutbildningen till att dels förse högskolan med lärare/forskare, och dels förse exempelvis myndigheter och näringsliv med kvalificerade experter inom olika områden.

Forskarutbildning i korthet:

- En forskarutbildning som avslutas med en doktorsexamen omfattar 240 högskolepoäng och motsvarar fyra års studier.
- Forskarutbildningen består av kurser och ett självständigt forskningsprojekt som resulterar i en avhandling.
- De flesta doktorander har en doktorandanställning vilket är en tidsbegränsad anställning under forskarutbildningen.

I UKÄ:s projekt *Fokus forskarutbildning* (UKÄ 2021) konstateras att 2 500–3 000 doktorsexamina har tagits ut per år under 2017–2020. En majoritet av personer med doktorsexamen får arbete efter examen. UKÄ:s årsrapport för 2022 (UKÄ 2023) slår fast att könsfördelningen av doktorander har varit relativt jämn de senaste 10 åren men att hösten 2021 var första gången när majoriteten doktorander var kvinnor. Andelen doktorander med doktorandanställning är cirka 70 procent och mer än hälften av doktoranderna studerar på heltid. Flest doktorander finns inom forskningsämnesområdet medicin och hälsovetenskap.

UKÄ:s genomlysning av etableringsgraden för doktorsexaminerade (UKÄ 2021) visar att etableringsgraden för doktorander tre år efter examen är 81 procent. Högst etableringsgrad har man inom forskningsämnesområdet teknik, 88 procent, medan etableringsgraden är lägst inom humaniora och konst, 72 procent. UKÄ-projektet *Fokus forskarutbildning* visar att efterfrågan på forskarutbildade är högst inom universitets- och högskolefären samt inom vården, och att många utländska doktorander lämnar Sverige efter examen (UKÄ 2021).

Hösten 2020 genomfördes en undersökning av doktoranders situation som forskarstuderande (ST & SFS 2021). Undersökningen genomfördes av Statistiska centralbyrån (SCB) på initiativ av Fackförbundet ST och doktorandkommittén i Sveriges Förenade Studentkårer (SFS). En enkät gick ut till doktorander vid 8 lärosäten och cirka 1 000 doktorander svarade; svarsfrekvensen låg på 44 procent. Undersökningen visade att doktoranderna verkar i en ofta stressig miljö med avsaknad av återhämtning. 1 av 3 doktorander arbetade övertid varje dag eller flera dagar i veckan. Samtidigt kunde 17 procent av de svarande inte ta ut semester som en följd av hög arbetsbörda och 26 procent valde att inte göra det trots att det var möjligt. Bristande information om doktorandrollen var ett annat utvecklingsområde: 1 av 5 svaranden ansåg att de fått en undermålig introduktion eller att de inte alls fått information om sina rättigheter och skyldigheter som doktorander. Den individuella studieplanen (ISP) berördes också i undersökningen. 29 procent av de svarande doktoranderna ansåg att den inte var ett meningsfullt dokument och 13 procent upplevde att den orsakade stress.

Pandemin utmanade både självständighet och samarbeten i forskarutbildning

Coronapandemin 2020–2022 påverkade högre utbildning i hög grad, även forskarutbildningen. I UKÄ:s *Doktorandspegeln 2021* (UKÄ 2021) undersöktes doktorandernas upplevelser att genomföra forskarutbildning på distans under coronapandemin.

Det som visade sig fungera väl överlag för de forskarstuderande var de kurser och seminarier som de deltog i. Även om mängden handledning

minskade under pandemin, höll den kvaliteten. Doktoranderna var även nöjda med det sätt som lärosätena hanterat utmaningar som uppkom som ett resultat av pandemin.

De främsta utmaningarna och svårigheterna som pandemin förde med sig var minskade möjligheter för samarbeten mellan doktorander och med seniora forskare. Materialinsamling och utlandsvistelser har också fått ställas in, vilket har lett till problem med tidsplaneringen i vissa doktorandprojekt. För cirka 40 procent av doktoranderna innebar pandemin att studierna gick långsammare än planerat, vilket resulterade i att ungefär en fjärdedel kom att ansöka om förlängning av sin doktorandtjänst.

Sammantaget visar undersökningen att flera doktorander kände stress och oro över att inte hinna med sitt avhandlingsarbete under pandemin. Man saknade även ett socialt sammanhang. Mest negativa erfarenheter av forskarstudier under pandemin upplevde doktorander inom forskningsämnesområdena humaniora och konst. Utländska doktorander upplevde också mer stress än svenska doktorander.

I UKÄ:s rapport *Långsiktiga konsekvenser av pandemin för doktorander och juniora forskare* (UKÄ 2023) lyfts både farhågor och styrkor som långtgående konsekvenser av pandemin. En expertpanel bestående av seniora forskare med god insyn i doktoranders situation före och under pandemin pekar på att doktorandernas yrkesmässiga egenskaper, som är viktiga för att kunna uppnå självständighet, har utvecklats sämre under pandemin. Samtidigt kan pandemin ha fört med sig positiva konsekvenser. Doktoranderna kan vara bättre rustade inför framtida oförutsägbara händelser.

Den högsta akademiska examen

Doktorsexamen är den högsta akademiska examen i det svenska systemet för högre utbildning, en examen som förser samhället med forskar- och expertkompetens inom de flesta viktiga områden. Samtidigt kan konstateras att doktorandens roll är utsatt, och att det därför är av största vikt att dra lärdom av de utbildningsutvärderingar av forskarutbildning som gjorts.

Del I: Kvaliteten i forskarutbildning

Utbildningsutvärderingar är en av Universitetskanslersämbetets (UKÄ) fyra granskningskomponenter inom det nationella systemet för kvalitetssäkring av högre utbildning.

Utbildningsutvärderingar ska främst fokusera på

- att utbildningen säkerställer att doktoranderna får goda förutsättningar att nå målen i examensordningen
- hur lärosätet säkerställer att doktoranderna har uppnått examensmålen när examen utfärdas.

Under 2017–2022 har UKÄ granskat 153 forskarutbildningar inom 20 forskningsämnen och 5 forskningsämnesområden.

Principer för utbildningsutvärdering av forskarutbildning

I Vägledning för utbildningsutvärdering på forskarnivå (UKÄ 2016) återfinns principer samt med bedömningsområden och bedömningsgrunder för den samma. Vägledningen var i bruk under den aktuella perioden 2017–2022. Syftet med utbildningsutvärderingarna har varit både att kontrollera utbildningarnas resultat och att bidra till lärosätenas utveckling av kvaliteten på de utvärderade utbildningarna.

Modellen för utbildningsutvärdering på forskarnivå bestod av fyra bedömningsområden.

Bedömningsområden och bedömningsgrunder

Bedömningsområde: Förutsättningar

Personal

Bedömningsgrund:

Antalet handledare och lärare och deras sammantagna kompetens (vetenskapliga/konstnärliga, pedagogiska) är adekvat och står i proportion till utbildningens volym, innehåll och genomförande på kort och lång sikt.

Utbildningsmiljö

Bedömningsgrund:

Forskningen/den konstnärliga forskningen vid lärosätet har en sådan kvalitet och omfattning att utbildning på forskarnivå kan bedrivas på en hög vetenskaplig/ konstnärlig nivå och med goda utbildningsmässiga förutsättningar i övrigt. Relevant samverkan sker med det omgivande samhället både nationellt och internationellt.

Bedömningsområde: Utformning, genomförande och resultat

Måluppfyllelse av kunskapsformen kunskap och förståelse

Bedömningsgrund:

Utbildningen möjliggör genom utformning och genomförande samt säkerställer genom examination att doktoranden, när examen utfärdas, kan visa bred kunskap och förståelse både inom forskarutbildningsämnet och för vetenskaplig metodik/ konstnärliga forskningsmetoder inom forskarutbildningsämnet

Måluppfyllelse av kunskapsformen färdighet och förmåga

Bedömningsgrund:

Utbildningen möjliggör genom utformning och genomförande samt säkerställer genom examination att doktoranden, när examen utfärdas, kan visa förmåga att planera och med adekvata metoder bedriva forskning och andra kvalificerade (konstnärliga) uppgifter inom givna tidsramar samt såväl i nationella som internationella sammanhang muntligt och skriftligt med auktoritet kan presentera och diskutera forskning och forskningsresultat i dialog med vetenskapssamhället och samhället i övrigt. Doktoranden ska också visa förutsättningar för att såväl inom forskning och utbildning som i andra kvalificerade professionella sammanhang bidra till samhällets utveckling och stödja andras lärande.

Måluppfyllelse av kunskapsformen värderingsförmåga och förhållningssätt

Bedömningsgrund:

Utbildningen möjliggör genom utformning och genomförande samt säkerställer genom examination att doktoranden, när examen utfärdas, kan visa intellektuell självständighet, (konstnärlig integritet), och vetenskaplig redlighet/ forskningsmässig redlighet samt förmåga att göra forskningssetiska bedömningar. Doktoranden ska också ha nått fördjupad insikt om vetenskapens/konstens möjligheter och begränsningar, dess roll i samhället och människors ansvar för hur den används.

Jämställdhet

Bedömningsgrund:

Ett jämställdhetsperspektiv beaktas, kommuniceras och förankras i utbildningens innehåll, utformning och genomförande.

Uppföljning, åtgärder och återkoppling

Bedömningsgrund:

Utbildningens innehåll, utformning, genomförande och examination följs systematiskt upp. Resultaten av uppföljningen omsätts vid behov i åtgärder

för kvalitetsutveckling, och återkoppling sker till relevanta intressenter. Lärosätet verkar för att doktoranden genomför utbildningen inom planerad studietid.

Bedömningsområde: Doktorandperspektiv

Bedömningsgrund:

Doktoranden ges möjlighet att ta en aktiv roll i arbetet med att utveckla utbildningens innehåll och genomförande. Utbildningen säkerställer en god fysisk och psykosocial arbetsmiljö för doktoranden.

Bedömningsområde: Arbetsliv och samverkan

Bedömningsgrund:

Utbildningen är utformad och genomförs på sådant sätt att den är användbar och utvecklar doktorandens beredskap att möta förändringar i arbetslivet, både inom och utanför akademien.

Uppföljning, åtgärder och återkoppling och Jämställdhet, som båda tidigare varit egna bedömningsområden, ingår sedan 2018 under bedömningsområdet Utformning, genomförande och resultat.

Modellen har kopplingar både till svensk lag och förordning samt *European Standards and Guidelines for Quality Assurance in the European Higher Education Area (ESG)*. UKÄ:s granskningar har genomförts utifrån de bedömningsgrunder som ingår i ett bedömningsområde och arbetet har genomförts av en bedömargrupp som sammansatts utifrån nomineringar. Bedömargrupperna har bestått av doktorandrepresentanter, företrädare för arbetslivet och ämnessakkunniga från högskolesektorn.

Det material som fungerat som underlag i samband med utbildningsutvärderingarna på forskarnivå har varit lärosätenas självvärderingar, intervjuer med olika intressentgrupper med koppling till de aktuella forskarutbildningarna samt ett urval av aktuella individuella studieplaner. Lärosätena ska i samband med en utbildningsutvärdering beskriva och värdera hur väl rutinerna för uppföljning, åtgärder och återkoppling på ett systematiskt sätt bidrar till att säkerställa och utveckla den granskade utbildningen.

UKÄ fattar beslut om kvaliteten baserat på bedömargruppens granskning.

Urvalet har fokuserat på lärosäten och forskningsämnesområden

Inför genomförandet av utbildningsutvärderingarna av forskarutbildning 2017–2022 tog UKÄ fram urvalsprinciper för vilka ämnen som skulle utvärderas. De har tillämpats i möjligaste mån, men har av olika anledningar inte alltid kunnat uppfyllas.

Urvalsprinciper

- Alla lärosäten som erbjuder utbildning på forskarnivå skulle utvärderas med avseende på minst en utbildning.
- Minst en utbildning skulle utvärderas från vart och ett av de sex forskningsämnesområdena inom vilka ett lärosäte erbjuder utbildning på forskarnivå: naturkunskap, teknik, medicin och hälsovetenskap, lantbruksvetenskap, samhällsvetenskap samt humaniora inklusive konstnärlig forskning.
- Alla utbildningar inom utvalda forskningsämnen utvärderades för att möjliggöra en nationell lägesbild.

Som en följd av pandemin utvärderades inget forskningsämne inom forskningsämnesområdet medicin och hälsovetenskap under 2017–2022. Utbildningsutvärderingarna av forskningsämnen analytisk kemi, fysikalisk kemi och organisk kemi inom forskningsämnesområdet naturvetenskap påbörjades 2020, men sköts framåt i tiden som en följd av pandemin. Utvärderingarna avslutades 2022 och uppföljningen genomfördes 2023.

Utfall av utbildningsutvärderingarna 2017–2022

UKÄ har under 2017–2022 utvärderat och fattat beslut om 153 forskarutbildningar inom 20 forskningsämnen – som vart och ett kan innehålla flera specifika forskarutbildningsämnen – inom 5 olika forskningsämnesområden.

Forskningsämnesområde	Forskningsämne	Antal utbildningar
Naturvetenskap	Datavetenskap (datalogi)	14
	Analytisk kemi	9
	Fysikalisk kemi	11
	Organisk kemi	10
Teknik	Produktionsteknik, arbetsvetenskap och ergonomi	12
	Textil-, gummi- och polymermaterial	2
	Energisystem	4
Lantbruksvetenskap	Veterinärmedicinsk vetenskap	1
Samhällsvetenskap	Psykologi	9
	Tillämpad psykologi	3
	Nationalekonomi	16
	Pedagogik	20
Humaniora	Historia	13
	Etik	1
	Religionshistoria	3
	Litteraturvetenskap	9
	Musik	2
	Design	5
	Arkitektur	4
Konstvetenskap	5	

Tabell 1: Utvärderade forskningsämnesområden och forskningsämnen 2017–2022

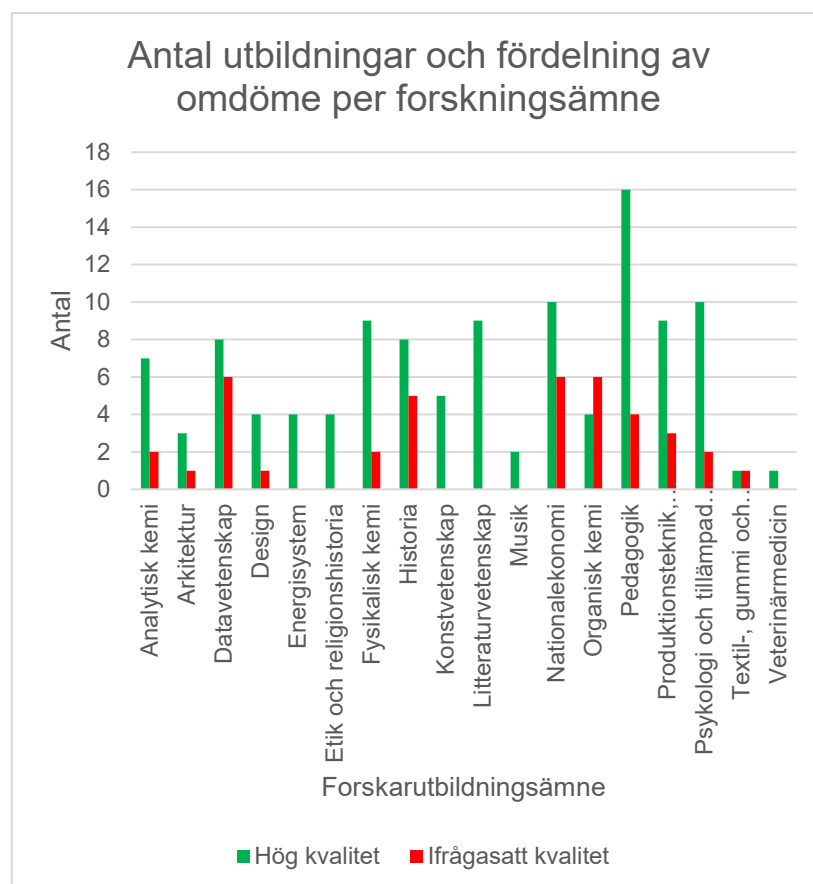
En allmän reflektion över utfallet av granskningarna är att det finns en stor variation gällande kvaliteten på olika utbildningar. Inom litteraturvetenskap (8 lärosäten) bedömdes exempelvis samtliga utbildningar ha hög kvalitet; inom organisk kemi (10 lärosäten) bedömdes hälften av utbildningarna ha ifrågasatt kvalitet, och här var brister av måluppfyllelse inom Kunskap och förståelse den vanligaste

orsaken till slutomdömet. Även i datavetenskap/datalogi (14 lärosäten) fick cirka hälften av utbildningarna ifrågasatt kvalitet (6 lärosäten). I det sistnämnda fallet var det i stället jämställdhetsperspektivet som brast. Noterbart är att också inom utvärderingen av produktionsteknik, arbetsvetenskap och ergonomi fick 6 av 12 utbildningar bedömningen ej tillfredsställande på jämställdhetsperspektivet.

Huvuddragen av utfallet i granskningar av forskarutbildning 2017–2022

Av de 153 utvärderade utbildningarna bedömdes 39 av utbildningarna ha ifrågasatt kvalitet vid den första bedömningen. Dessa blev därför föremål för uppföljning efter ett år.

Figur 1 nedan visar fördelningen av omdömen på nivån forskningsämne. Eftersom urvalet är begränsat kan det medföra att enstaka ämnen får stort genomslag i den sammantagna bilden för forskningsämnensområden (naturvetenskap, teknik etc.). Utfallet för vart och ett av forskningsämnena separat (datavetenskap, pedagogik etc.) kan däremot ge en uppfattning om kvaliteten inom varje forskningsämne.

Figur 1. Samlat omdöme för samtliga 153 utbildningar i den första bedömningen för varje forskningsämne

Vad är lärosätena bra på och vad är utvecklingsområdena?

Som framgår av tabellen nedan finns bristerna som identifierats granskningarna i huvudsak inom bedömningsområdena *Förutsättningar* och *Utformning, genomförande och resultat*.

Bedömningsområde	Samlat omdöme	
	Hög kvalitet	Inte tillfredsställande
Förutsättningar	131	22
Utformning, genomförande och resultat	126	27
Uppföljning, åtgärder och återkoppling ¹	90	5
Jämställdhet ²	89	6
Doktorandperspektiv	146	7
Arbetsliv och samverkan	150	3

Tabell 2. Utfall per bedömningsområde under 2017–2022 för samtliga 153 granskade utbildningar.

I nästa avsnitt sammanfattar vi styrkor, utmaningar och goda exempel som framkommit i UKÄ:s utbildningsutvärderingar av forskarutbildning 2017–2022. Sammanfattningen är gjord på en övergripande nivå och specifika teman utvecklas vidare i rapportens del II: tematiska analyser av utvärderingsresultaten.

Utbildningsmiljö och handledning – både styrkor och utvecklingsområden

Både UKÄ:s kartläggning av resultat för utbildningsutvärdering av forskarutbildning 2017–2019 (UKÄ 2019) samt senare utvärderingar konstaterar att det finns flera goda exempel från utbildningsutvärderingarna av forskarutbildning kopplat till bedömningsområdet *Förutsättningar*. Exempel på det är att på olika sätt integrera doktoranderna i forskningsmiljön genom att låta dem delta vid handledarkollegiemöten och högre seminarier. Utvecklingsområden kopplat till utbildningsmiljön har handlat både om vikten av att doktoranderna får tillgång till olika perspektiv och inriktningar inom sitt ämne samt tillgång till en sammanhållen miljö och en tillräcklig kritisk massa kopplat till det egna ämnet.

Flera goda exempel noterades också på temat handledning, exempelvis garanterad handledartid samt systematiskt arbete med att säkerställa att handledarna är kvalificerade och har hög andel forskning i tjänsten. Ett annat gott exempel som tillämpas vid lärosätena är att doktoranderna får

¹Infogades efter 2018 i bedömningsområdet *Utformning, genomförande och resultat*.

²Infogades efter 2018 i bedömningsområdet *Utformning, genomförande och resultat*.

tillgång till en mentor som inte ingår i handledargruppen. Samtidigt är det vanligaste utvecklingsområdet på temat handledning kopplat till ett lågt handledarantal, brist på ämneskompetens i handledargruppen och att kompetensen måste säkerställas långsiktigt och på en strategisk nivå. I några fall har handledarna även haft alltför omfattande handledaruppdrag.

Arbetsliv och samverkan ofta tillfredsställande

Utbildningsutvärderingarna på forskarnivå visar att lärosätena, med några enstaka undantag, gavs ett positivt omdöme inom bedömningsområdet *Arbetsliv och samverkan*. Bedömningsområdet handlar om utbildningens användbarhet på arbetsmarknaden, och på vilket sätt utbildningen förbereder doktoranderna för ett föränderligt arbetsliv både inom och utanför akademien. UKÄ:s kartläggning av resultat för utbildningsutvärdering av forskarutbildning 2017–2019 (UKÄ 2019) konstaterar att bedömningsområdet är relativt smalt sett till vad som konkret bedöms. Särskilt jämfört med till exempel bedömningsområdet *Förutsättningar* som har ett mer mångfacetterat innehåll. Det blir därigenom mindre krävande för lärosätena att uppnå ett positivt omdöme för området *Arbetsliv och samverkan*. Liknande resonemang kan föras för till exempel området *Doktorandperspektiv*. Bedömningsområdet *Arbetsliv och samverkan* var, trots goda vitsord överlag, ändå det som i yttrandena beskrevs ha mest utvecklingspotential. Vanligast var att bedömnarna ansåg att karriärplanering för ett arbete utanför akademien behövde stärkas.

I rapporten *Arbetsliv och samverkan. En kartläggning av hur arbetsliv och samverkan kommer till uttryck i UKÄ:s granskningar* (UKÄ 2021) förekommer en delstudie som i en närläsning av 25 yttranden fokuserar på hur frågor om arbetsliv och samverkan fungerar i utbildningsutvärderingar på forskarnivå. I resultatet framträder en övervägande positiv bild av arbetet på området, men bedömnarna uppmuntrar också lärosätena att utveckla bättre systematik i och jämlik tillgång till befintliga nätverk och samverkansplattformar samt efterfrågar mer välutvecklade alumnverksamheter. Dessutom konstaterar bedömnarna att innebörden av ett föränderligt arbetsliv är svårt att greppa för många bedömargrupper och frågor om hur doktorander ska kunna möta förändringar i arbetslivet utforskas bara i begränsad utsträckning.

I UKÄ:s redovisning till regeringen för 2021 (UKÄ 2022) gjordes en översiktlig analys av granskningarna av utbildningar inom forskningsämnena analytisk kemi, organisk kemi och fysikalisk kemi. Syftet var att bland annat se på styrkor i utbildningsmiljön. Här framkom att den vetenskapliga och pedagogiska kompetensen bland handledare var god, internationella och nationella samarbeten var vanliga och det fanns en bra samverkan med industrin. Vid de flesta lärosätena fanns

även en välfungerande organisation för handledningen av doktorander och doktoranders arbetsmiljö samt goda möjligheter för doktorander att påverka sin utbildning. Att det finns bra arbetsmöjligheter efter examen för dessa doktorander var också något som lyftes fram som positivt i utvärderingarna av de tre kemiämnen.

Bred kunskap och förståelse inom ämnet ofta bristfälligt

Den bedömningsgrund som handlar om att doktoranderna ska få bred kunskap och förståelse inom ämnet har varit den som varit avgörande för utslaget i flera utvärderingar. Det var dock mer eller mindre framträdande inom de utvärderade ämnena. Inom ämnena kemi och nationalekonomi brast exempelvis en tredjedel av utbildningarna på den bedömningsgrunden. Det låg i linje med att många utvecklingsområden som beskrevs i yttrandena låg inom temat utbildningens innehåll. Mer specifikt berörde bedömarna kursinnehåll, den individuella studieplanen (ISP) och seminarieverksamheten.

I UKÄ:s redovisning till regeringen för 2021 (UKÄ 2022) visar en analys av utvärderingarna av utbildningar på forskarnivå inom forskningsämnesgruppen kemi – forskningsämnena analytisk kemi, organisk kemi och fysikalisk kemi – att det finns ett behov av att lärosätena ser över hur den breda kunskapen i området för examen ska uppnås. Att skapa bättre förutsättningar för doktorander att ta relevanta kurser och delta i relevanta seminarier såg bedömargrupperna som ett viktigt utvecklingsarbete. Bedömargrupperna framhävde att det kan vara en god idé att lärosäten går samman, exempelvis genom en nationell forskarskola, för att skapa gemensamma kurser, eftersom forskarutbildningsmiljöerna inom respektive keminriktning ibland är små.

Doktorander har ibland olika typer av anställningsform och bakgrund. Doktorander kan finansieras via stipendier eller vara anställda som industridoktorander. Bakgrunden och därmed språkkunskaper kan innebära att doktoranderna inte alltid kan undervisa på svenska. Bedömargrupperna har i anslutning till det identifierat ett behov av att se över att alla doktorander, oavsett finansieringsform eller språkkunskaper i svenska, har samma möjlighet att nå samtliga examensmål i examensordningen.

Jämställdhet svårt att greppa

UKÄ analyserade 2019–2020 hur bedömargrupper har arbetat med bedömningar av bedömningsområdet *Jämställdhet* i utbildningsutvärdering av forskarutbildning under 2016–2018 (UKÄ 2020). Analysen av bedömargruppens yttranden visade att både olika

lärosäten och olika bedömargrupper – trots användandet av samma vägledning – har tolkat begreppet jämställdhet på olika sätt. I 93 procent av de utvärderade forskarutbildningarna under perioden hade jämställdhet bedömts kvantitativt, ofta genom att räkna numerärer kopplat till könsbalansen i doktorandgruppen eller bland handledarna. I flera fall finns termen ”medvetenhet” använd i yttrandena; bedömargrupperna har reagerat positivt på att lärosätena uppvisat medvetenhet om exempelvis icke jämställda förhållanden. Samtidigt har inget krav på direkt handling avkrävts. Avsaknad av systematiskt jämställdhetsarbete som får genomslag hela vägen ut i forskarutbildningarna har också identifierats i flera utvärderingar. Sammanfattningsvis verkar jämställdhetsarbetet ha fungerat bättre på lärosätetsnivå än på forskarutbildningsnivå.

Analysen landar i att det inte går att utesluta att bedömargrupperna varit överdrivet positiva i bedömningen av området *Jämställdhet* för att undvika att hela utbildningen skulle ifrågasättas. En annan förklaring kan vara att bedömargrupperna har upplevt att de saknat tillräcklig kompetens för att bedöma området *Jämställdhet*.

Små forskarutbildningsmiljöer: både utmaningar och lösningar

Av de första 123 utbildningarna som utvärderades under 2017–2019 hade 80 procent färre än 10 doktorander. Den iakttagelsen låg som grund för UKÄ:s fördjupade analys av små forskarutbildningsmiljöer: *Små forskarutbildningsmiljöer. Utmaningar och framgångsfaktorer* (UKÄ 2019).

Det som utmärker problemen med en forskarutbildningsmiljö med få doktorander är att den ofta har en liten handledarresurs, en alltför småskalig seminarieverksamhet och ett begränsat kursutbud. Få handledare kan till exempel motverkas med nyrekryteringar eller att skapa goda förutsättningar för befintlig personal att meritera sig. Flera lärosäten anlitar också externa handledare.

Doktorander behöver tillgång till en aktiv forskningsmiljö med strukturerade former för ett vetenskapligt utbyte. Rapporten visar på en rad olika samarbets- och samordningsaktiviteter som lärosäten arbetat fram, exempelvis att försöka stärka forskarutbildningsmiljön genom samarbete med samma ämne vid andra lärosäten eller med närliggande ämnen inom det egna lärosätet.

Ett för litet kursutbud är ett annat problem i forskningsämnen med få doktorander. Rapporten visar på olika lösningar, bland annat att doktoranderna fått ekonomiskt stöd för att läsa kurser vid andra lärosäten. Kursutbudet har i flera fall också stärkts och utökats genom olika samarbetsformer, som nätverk eller forskarskolor.

Sammanfattningsvis finns det flera utmaningar med små forskarutbildningsmiljöer, men samarbeten och samordning är några av nycklarna till lösningar.

Uppföljning av ifrågasatta forskarutbildningar

För en utbildning som fått omdömet ifrågasatt kvalitet i en ordinarie utbildningsutvärdering innebär det att UKÄ ifrågasätter lärosätets examenstillstånd för den utvärderade utbildningen. De lärosäten vars utbildningar har fått omdömet ifrågasatt kvalitet ska senast ett år efter UKÄ:s beslut komma in med en redogörelse för de åtgärder som har gjorts.

Ett lärosäte kan också välja att lägga ned den ifrågasatta utbildningen. I sådana fall ska lärosätet senast sista dagen för inlämning av åtgärdsredovisningen komma in med ett beslut om nedläggning av den ifrågasatta utbildningen till UKÄ.

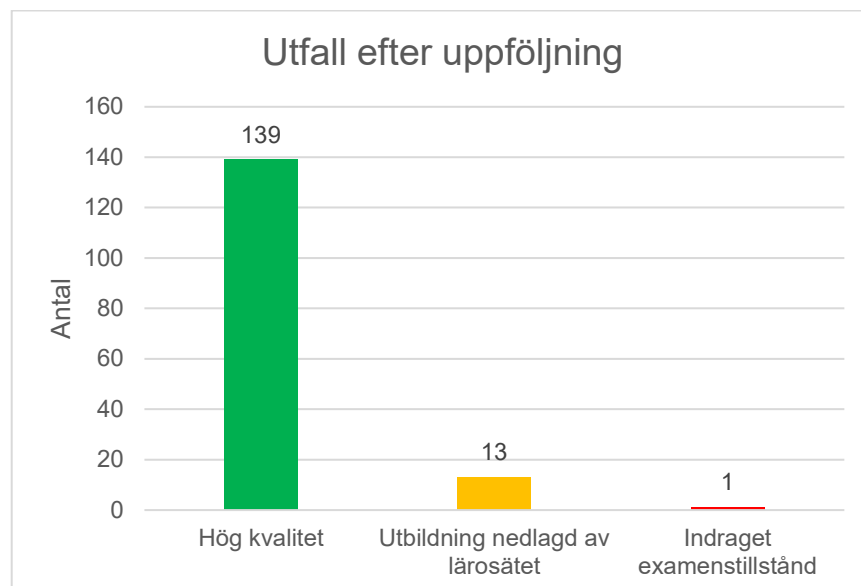
Uppföljningsprocessen skiljer sig inte åt beroende på utbildningsnivå. Underlaget för uppföljningen består av lärosätets åtgärdsredovisning. I åtgärdsredovisningen redovisar lärosätet vilka åtgärder som gjorts för det eller de bedömningsområden som inte bedömts som tillfredsställande. Bedömargruppen kan begära in kompletteringar och föreslå att en intervju ska genomföras. Utifrån bedömargruppens yttrande beslutar UKÄ att utbildningen ges omdömet hög kvalitet eller beslutar om att examenstillståndet ska återkallas. För enskilda utbildningsanordnare samt för Forsvarshögskolan och Sveriges lantbruksuniversitet är det dock regeringen som fattar beslut om examenstillstånd ska återkallas.

Majoriteten av uppföljningarna godkända efter uppföljning

Totalt fick 39 av 153 utvärderade utbildningar omdömet *ifrågasatt kvalitet* under 2017–2022. De två utbildningar som fick omdömet ifrågasatt kvalitet i pilotgranskningen av utbildningar på forskarnivå avsågs följas upp inom ramen för ordinarie utvärderingscykel för kvalitetsgranskning av utbildning på forskarnivå.

För 25 av de ifrågasatta utbildningarna har lärosätena arbetat med åtgärder som leder till hög kvalitet. Lärosätena har i 13 fall valt att lägga ner de ifrågasatta utbildningarna. På ett lärosäte ledde ifrågasättande av kvaliteten till att ett examenstillstånd återkallades. Det bör noteras att nedläggningen av ett forskarutbildningsämne kan betyda att ämnet genom intern omorganisation integreras i ett annat ofta mindre specificerat ämne. Doktorander och anknutna handledare blir på detta sätt kvar på lärosätet. Nedläggning av ett ämne har också i några fall

handlat om ett ämne som visat låg aktivitet med avseende på antal doktorander, dvs. någon enstaka, eller att ämnet visat på låg aktivitet överlag.

Figur 2. Utfall efter uppföljning

För det examenstillstånd som drogs in kvarstod bristen i hur lärosätet kvalitetssäkrade kurser som gavs inom ramen för ett lärosätesövergripande doktorandnätverk. Trots att lärosätena i nätverket genomförde åtgärder för att stärka kontinuiteten och för att säkerställa kvaliteten i kurserna, ansåg bedömargruppen att utbildningen var helt beroende av doktorandnätverket. Förutsättningarna bedömdes därför som otillräckliga.

Nyrekryteringar och utvidgade forskarutbildningsmiljöer

UKÄ:s redovisningar till regeringen för 2019–2021 (UKÄ 2020; 2021; 2022) visar hur utbildningar på forskarnivå som fått *ifrågasatt kvalitet* oftast har fått omdömet inte tillfredsställande på bedömningsområdena *Förutsättningar* och *Utformning, genomförande och resultat*.

Uppföljningarna av forskarutbildningar visar att några av de vanligaste åtgärderna har varit att utöka lärarresurser, anställa fler doktorander, erbjuda fler forskarutbildningskurser, utöka seminarieverksamheten, integrera jämställdhet i utbildningarna och arbeta mer strukturerat med den individuella studieplanen och andra typer av uppföljningar.

Lärarresursen har åtgärdats på olika sätt. I några fall handlade det om nyrekrytering av lärare. I ett par fall handlade det om att man nu har interna i stället för externa handledare, och att handledarna har relevant ämnesbakgrund. I ett fall har ämnets gästprofessor fått utökade resurser. Åtgärder kan ibland vara specifika för ett visst ämne. För ett

forskarutbildningsämne gjorde alla lärosäten ändringar i den allmänna studieplanen på ett sådant sätt att de skulle omfatta de obligatoriska kunskapskrav som finns enligt nationell och internationell standard.

Ökad planering av forskarutbildningen och stärkt samverkan

Ett fåtal utbildningar har följts upp inom bedömningsområdet *Doktorandperspektiv* eftersom området ledde till få ifrågasättanden. Åtgärder som lärosätena har genomfört omfattar utveckling av arbetet med uppföljning av forskarutbildning, inrättandet av ett doktorandråd och framtagande av en forskarhandbok med riktlinjer för handledarrelationen samt med praktisk information om utbildningens innehåll och doktorandernas rättigheter.

Även ett mindre antal utbildningar har följts upp inom bedömningsområdet *Arbetsliv och samverkan*. Där har åtgärderna inneburit att stärka samverkan internt med andra avdelningar, stärka samarbetet med industrin samt i något fall låta doktoranderna få ett ökat ansvar för laboratorieutrustningen.

Del II: Tematiska analyser av utvärderingsresultaten

I det tredje kapitlet av *European Standards and Guidelines for Quality Assurance in the European Higher Education Area* (ESG) som rör kvalitetssäkringsorganisationers verksamhet finns standard 3.4 om tematisk analys. Enligt standarden ska organisationerna regelbundet publicera rapporter som beskriver och analyserar generella observationer som framkommit under granskningarna. Analyserna kan belysa utveckling, trender och områden med goda exempel eller ihållande svårigheter. Målet är att nå slutsatser som kan vara användbara utanför ramen för en enskild granskningsprocess och vara en grund för strukturerade analyser av hela högskolesystemet. Slutsatserna ska kunna bidra med reflektioner för utveckling av lärosätenas verksamhet och av kvalitetssäkringsstrategier i ett nationellt eller internationellt sammanhang.

Den här andra delen av vår rapport gör en kvalitativ fördjupning i utbildningsutvärderingar av forskarutbildning 2017–2022. Analysen har två separata men närliggande fokus: dels en genomgång och analys av bedömgrippernas övergripande reflektioner, dels en fördjupande analys i bedömningsområdet *Doktorandperspektiv*. De här två tematiska analyserna ligger till grund för UKÄ:s slutsatser som presenteras i rapportens tredje och sista del. Slutsatserna kan vara ett underlag för myndighetens långsiktiga ambition att arbeta kunskapsbaserat och innehåller konkreta förslag om kvalitetshöjande åtgärder för Sveriges forskarutbildningar.

Yttranden som verktyg för utveckling

Syftet med utbildningsutvärderingarna är som redan nämnts både att kontrollera utbildningarnas resultat och bidra till lärosätenas utveckling av kvaliteten på de utvärderade utbildningarna (*Vägledning för utbildningsutvärdering på forskarnivå per 2020-06-30*). Som ett led i att uppnå det målet ger bedömare i sitt yttrande utbildningarna återkoppling på både goda exempel och utvecklingsområden. Yttranden ska på ett klart och tydligt sätt redovisa bedömningar och resonemang i relation till respektive bedömningsgrund och bedömningsområde. Utöver de mer inramade delarna av yttrandet uppmuntras bedömgripper även att göra övergripande reflektioner som omfattar samtliga utbildningar som utvärderats inom forskningsämnet och ger en nationell bild.

Kvantitativ analys av yttranden i tidigare rapport

I en tidigare rapport har första omgångarna av utbildningsutvärderingar på forskarnivå behandlats, *Granskning för utveckling. 95 utvärderade utbildningar på forskarnivå 2017–2018* (UKÄ 2019). De utvärderingar som genomfördes och beslutades under den perioden analyseras där med fokus på goda exempel och utvecklingsområden för varje enskild utbildning: 40 procent bestod av goda exempel och 60 procent av utvecklingsområden. För närmare detaljer om resultatet hänvisar vi till själva rapporten (UKÄ 2019).

Till skillnad från föregående rapport använder vi i del II av vår rapport en kvalitativ metod i de två analyserna av bedömargruppens reflektioner och av bedömningsområdet *Doktorandperspektiv*.

Utbildningar i analysen

De utbildningar som har ingått i analysen av bedömningsområdet *Doktorandperspektiv* är följande:

- Datavetenskap (datalogi), 14 utbildningar
- Analytisk kemi, 9 utbildningar
- Fysikalisk kemi, 11 utbildningar
- Organisk kemi, 10 utbildningar
- Produktionsteknik, arbetsvetenskap och ergonomi, 12 utbildningar
- Textil-, gummi och polymermaterial, 2 utbildningar
- Energisystem, 4 utbildningar
- Veterinärmedicinsk vetenskap, 1 utbildning
- Psykologi, 9 utbildningar
- Tillämpad psykologi, 3 utbildningar
- Nationalekonomi, 16 utbildningar
- Pedagogik, 20 utbildningar
- Historia, 13 utbildningar
- Etik, 1 utbildning
- Religionshistoria, 3 utbildningar
- Litteraturvetenskap, 9 utbildningar
- Musik, 2 utbildningar
- Design, 5 utbildningar
- Arkitektur, 4 utbildningar
- Konstvetenskap, 5 utbildningar

Analysen av bedömargruppernas reflektioner utgår från samma utbildningar, men med vissa undantag (se nedan).

Analys av bedömaregruppernas reflektioner

I det här avsnittet redovisar vi en mer djupgående kvalitativ analys av bedömaregruppens övergripande reflektioner, något som bedömaregrupper uppmuntras att göra över en hel utbildningsutvärdering. Reflektionerna omfattar samtliga utbildningar som behandlas i yttrandet och är tänkt att ge en nationell bild av respektive forskningsämne. Enskilda utbildningsutvärderingar ingår således inte i analysen eftersom utbildningsspecifika yttranden saknar det övergripande perspektiv som här eftersöks.

De övergripande reflektionerna är till formen friare än yttrandet i övrigt och det står bedömaregrupperna fritt att själva avgöra vad de vill lyfta för lärdomar och på vilket sätt. Därför förekommer inte övergripande reflektioner för samtliga genomförda utvärderingar, det finns helt enkelt inget formkrav att sådana reflektioner måste skrivas. För 5 av de 20 utvärderade forskningsämnena saknas övergripande reflektioner: *Textil-, gummi- och polymermaterial* (2 utbildningar), *Energisystem* (4 utbildningar), *Veterinärmedicinsk vetenskap* (1 utbildning), *Etik* (1 utbildning) och *Religionshistoria* (3 utbildningar). Dessutom behandlas forskningsämnena psykologi respektive tillämpad psykologi gemensamt. Därmed finns totalt 14 övergripande texter med reflektioner som utgör huvudsakligt underlag för denna analys.

Med hänvisning till de övergripande texternas fria form varierar texterna i längd. Utöver skillnader i längd så varierar texterna också avsevärt när det gäller vilka aspekter av ämnets forskarutbildningar bedömarna väljer att betona. Vissa avstår i princip helt att ge omdömen och värderingar. De ger i stället en aktuell lägesbild av forskarutbildningen inom det givna ämnet, i vissa fall kombinerat med en längre historik. Andra texter innefattar värderande utlåtanden genom att positiva drag eller brister som finns inom ämnets forskarutbildningar lyfts fram. Oavsett om texterna bara innehåller allmänna observationer eller lyfter brister och förtjänster, så framkommer alltid några rekommendationer om hur ämnet borde utvecklas.

För att kunna få en överblick över bedömaregruppernas övergripande reflektioner har varje utlåtande om forskarutbildningarna i texterna kategoriserats som *allmänna observationer*, *positiva utlåtanden*, *påpekande av brister* eller *rekommendationer*. Varje uttalande inom dessa kategorierna har sedan sorterats inom teman. Dessa teman presenteras här i fallande ordning efter hur många olika forskningsämnenas övergripande reflektioner de förekommer inom:

Temat för att överblicka trender i vår rapport

Utbildningsstöd (13 av 14 forskningsämnen)

Temat berör frågor om stöd för doktorander, handledarutbildning och olika former av progressionskontroll under utbildningens gång.

Jämställdhet (11 av 14 forskningsämnen)

Temat behandlar i vilken utsträckning ett lärosäte arbetar med och har ett helhetsgrepp på jämställdhetsfrågor.

Kurser (11 av 14 forskningsämnen)

Temat behandlar hur ett tillräckligt kursutbud erbjuds och kvalitetssäkras på lokal nivå.

Arbetsliv, alumn och karriär (11 av 14 forskningsämnen)

Temat handlar om observationer av i vilken utsträckning forskarutbildningarna förbereder doktorander inför arbetslivet och involverar alumn- och karriärfrågor i utbildningsprocessen.

Individuella studieplaner (10 av 14 forskningsämnen)

Temat behandlar på vilka olika sätt individuella studieplaner fungerar bättre eller sämre.

Forskarskolor och samverkan (9 av 14 forskningsämnen)

Temat samlar observationer om samarbete inom och mellan lärosäten inom ramen för forskarskolor och närliggande samverkansformer.

Kritisk massa och storlek på miljöer (6 av 14 forskningsämnen)

Temat handlar om betydelsen som kritisk massa av forskarstuderande och storleken på miljöerna i övrigt har för utbildningens kvalitet.

Internationalisering (5 av 14 forskningsämnen)

Temat handlar om frågor som rör internationalisering exempelvis utbyten, gästforskning, internationell antagning och deltagande.

Påverkan och representation (5 av 14 forskningsämnen)

Temat rör hur väl doktorandinflytandet fungerar i relation till utbildningen.

Industridoktorander och extern finansiering (4 av 14 forskningsämnen)

Temat handlar om möjligheter och risker med industridoktorander och finansiering av doktorandtjänster från externa parter. Det lyfts bara fram inom forskningsämnesområdet naturvetenskap.

Profilering (3 av 14 forskningsämnen)

Temat handlar i förekommande fall om hur olika miljöer kan stärkas strategiskt genom profilering inom ämnet.

Övrigt

Utöver ovannämnda teman framträder även enstaka observationer av skild karaktär, som förmedling av forskningsresultat till en bredare allmänhet eller

anmärkningar på UKÄ:s kategoriseringar av forskningsämnena. Här finns även olika allmänna observationer om skillnader mellan olika miljöer inom ramen för ett givet ämne.

Temana skiljer sig från dem i den rapporten *Granskning för utveckling. 95 utvärderade utbildningar på forskarnivå 2017–2018* (UKÄ 2019) eftersom de texter som analyseras här rör sig på en mer övergripande nivå. De övergripande reflektioner som ligger till grund för den här analysen lägger större vikt vid generella trender och uttalanden. Därmed behandlas exempelvis *individuella studieplaner* och *forskarskolor* i separata tema snarare än som del av exempelvis *utbildningsstöd* respektive *utbildnings- och forskarmiljöer*.

För att återge en gemensam nationell bild av läget på landets forskarutbildningar har vi identifierat och närmare analyserat de sex teman som förekommer inom flest forskningsämnena. Dessa teman också är dem som har gemensamma drag över flest forskningsämnesområden. Temat *individuella studieplaner* och temat *forskarskolor* innehåller särskilt intressanta områdesöverskridande drag och kommer att behandlas djupare och ges ytterligare kontext samt bakgrund. Teman som är begränsade till färre än hälften av behandlade forskningsämnena eller forskningsämnesområden diskuteras däremot inte vidare eftersom de utifrån detta underlag inte framstår som representativa för forskarutbildningar som helhet.

Temat i närbild

Utbildningsstöd – tydliga strukturer som ett enande drag

Det vanligaste temat i de övergripande reflektionerna handlar om frågor som stöd för doktorander, handledarutbildning och olika former av progressionskontroll under utbildningens gång. En anledning till att temat inte förekommer inom samtliga utvärderade forskningsämnena (undantaget är datavetenskap) är att vissa frågor som hade kunnat ta plats i den kategorin behandlas separat, exempelvis kurser, individuella studieplaner och forskarskolor. Det här temat fokuserar således på grundläggande strukturfrågor. Överlag ger bedömargrupperna en splittrad bild av de olika ämnena och ämnesområdena; vissa är odelat positiva, andra odelat negativa och majoriteten framstår som neutrala.

Bedömargrupperna uttalar sig positivt om ett antal fenomen som ofta förekommer inom flera olika ämnen. Här ingår förebyggande stöd och tidig information till doktoranderna, exempelvis i form av system med mentorer och introduktionskurser för nyutbildade doktorander. Bedömargrupperna skriver uppskattande om workshoppar om likabehandling och jämställdhet, för att stärka doktoranderna i de

frågorna. Bedömgrupperna lyfter också halvtidsutvärderingar som ett särskilt framgångsrikt sätt att säkerställa progression. Genomgående är en framgångsfaktor för forskarutbildningar god tillgång på handledare och att lärosätena aktivt verkar för en gynnsam relation mellan dem och doktoranderna. Ett led i att säkerställa tillräckligt med handledare är bland annat delfinansiering som erbjuds inom ramen för vissa forskarutbildningar för att tillgängliggöra handledare utan omfattande extern finansiering.

När det kommer till brister och utvecklingsområden som påpekas av bedömgrupperna, handlar det inte sällan om otillräckliga rutiner inom forskarutbildningarna. I flera fall lyfts frånvaron av kontrolltillfällen utanför handledningen, något som ses som en potentiell risk för doktoranders progression och som ett för stort ansvar för enskilda handledare. Halvtidsutvärderingar och andra slags progressionskontroller föreslås införas inom ämnen som i dag inte har det regelmässigt (till exempel fysikalisk kemi, produktionsteknik, psykologi, pedagogik och design). Om det förekommer industridoktorander framhävs att deras situation kan framstå diffus och att det råder oklarhet om hur deras behov tillgodoses. Uppföljning och säkerställande av kvaliteten på den psykosociala arbetsmiljön för doktorander behöver i många fall utvecklas generellt.Handledarkollegier och handledarkurser förs fram av flera bedömgrupper som ett sätt att utveckla handledningens kvalitet. Inom flera ämnen efterfrågas systematisk uppföljning och utveckling av handledarkompetens.

Sammanfattningsvis kan det konstateras att det som efterfrågas i temat varierar kraftigt mellan forskningsämnen. Samtidigt finns gemensamma aspekter i form av att utarbetade rutiner och systematiska arbetssätt efterfrågas oavsett utbildning. Det tydligaste utbildningsstödet för doktorander består alltså enligt bedömgrupperna inte sällan i att det finns tydliga strukturer kring stödet. De frågor som kommer upp i dessa delar av reflektionerna handlar tydligt om sådant som behandlas inom ramen för bedömningsområdet *Doktorandperspektiv* vilket denna rapport analyserar på djupet längre fram.

Jämställdhet – behandlas oftast på lärosätetsnivå

Jämställdhetsperspektivet lyfts ofta av bedömnarna i de övergripande reflektionerna, då främst som allmänna observationer. Inte sällan rör det sig här om frågor som är på mer övergripande nivå än bara forskarutbildningen, exempelvis antalet kvinnliga professorer, könsskillnader i sjukskrivningstal eller könsfördelningen bland tillströmmande studenter. Även vid högkvalitativa forskarutbildningar förekommer att jämställdhetsperspektivet inte behandlas med större konkretion på utbildningsnivå. Medvetenhet finns generellt, men det är frågor som lärosätena arbetar med i olika utsträckning, variationerna är stora över nivå och ämne, och särskilt i det vardagliga kan brister uppstå.

Bedömargrupperna efterlyser sådant som mer genomarbetade handlingsplaner för jämställdhetsfrågor, rekrytering och synliggörande av kvinnliga förebilder. En fördjupad analys av bedömningsområdet *Jämställdhet* och dess utfall i de forskarutbildningar som utvärderades 2017–2018 återfinns i rapporten *Bedömning av jämställdhet i forskarutbildningar. En analys av metod och resultat i UKÄ:s utvärderingar*.

Kurser – samarbete som lösning, kvalitetssäkring som utmaning

Ett tema som återkommer gäller kurser på forskarutbildningsnivå och hur dessa hanteras inom ramen för respektive utbildning. Här bör framhävas att de kursutvecklingsområden som bedömargrupperna lyfter fram inom ramen för det här temat handlar om utbildningarnas lokala nivå. Bland annat berörs just svårigheten för mindre miljöer att säkerställa ett tillräckligt kursutbud.

Som ett svar på denna svårighet har kurserna inom många ämnen gjorts mer tvärvetenskapliga och antalet läs- eller valfria kurser har ökat markant, alternativt har utbildningarna allt färre kurspoäng till fördel för avhandlingen. Det har fördelen att vara mer flexibelt, men bedömargrupperna ser också hur det gör det svårare för de ansvariga för respektive utbildning att säkerställa att kunskapsmålen inom ämnet uppnås och kvalitetssäkras. En potentiell bieffekt av samarbeten är även att kvalitetssäkring av kurserna och utveckling av lokala kurser uteblir på grund av bristande finansiering och prioritering. En bedömargrupp (organisk kemi) konstaterar: ”I flera fall har bedömargruppen inte sett att kurserna utvärderas och utvecklas i linje med lärosätets kvalitetssäkringssystem.”

Ytterligare en återkommande poäng som görs är att obligatoriska kurser är en bra och nödvändig del av utbildningarna, med förbehållet att de måste ha relevant innehåll. Utöver just fler obligatoriska kurser, är den vanligaste åtgärden som bedömargrupper efterlyser någon slags central kontroll. En bedömargrupp (organisk kemi) efterlyser ett nationellt uppdrag för koordinering av doktorandkurser. En annan grupp (psykologi) efterfrågar bättre strukturer för sammanställning av kursvärderingar, samt tydligare konsekvenser av dem. En tredje grupp (konstvetenskap) rekommenderar framtagande av riktlinjer för kurspoängens fördelning. Syftet med sådana riktlinjer vore att stärka ämnet bland annat genom att andelen fakultetsövergripande eller andra tematiska kurser inte får vara en för stor del av utbildningen. Detta är frågor som tangerar det som framkommer om forskarskolor nedan och som särskilt illustrerar de utmaningar som finns för framför allt mindre forskningsämnen och forskarutbildningar.

Arbetsliv, alumn och karriär – möjlighet till erfarenhetsutbyten

Frågor som rör arbetslivskopplingar, alumnkontakter och karriärstöd utgör kluster i bedömargruppernas reflektioner. Brister på ett av dessa områden hänger oftast samman med brister på de övriga.

Bedömargruppen för pedagogikämnet är representativ i detta; de konstaterar att även i relation till forskarutbildningar av hög kvalitet finns ofta ett snävt perspektiv på arbetslivet. Starka utbildningar inom ämnet tenderar att vara inriktade på en fortsatt karriär inom akademien, exempelvis genom att skapa förståelse av de lokala kollegiala formerna och mycket undervisningstid. Beskrivningar av ett snävt fokus på en akademisk karriär förekommer mest inom forskningsämnesområdena samhällsvetenskap och humaniora. Inom områdena naturvetenskap och teknik betonas snarare den goda arbetsmarknadskopplingen och höga etableringsgraden för examinerade (exempelvis inom datavetenskap, analytisk kemi, organisk kemi och produktionsteknik).

Utöver pedagogik betonar grupperna för historia och konstvetenskap att forskarutbildningarna är särskilt inriktade på en fortsatt karriär inom akademien. Samtidigt beskrivs doktorander på utbildningen som öppna för och medvetna om behovet av bredare karriärvägar. Här framträder en intressant skillnad där forskarstuderande och lärosäte verkar gå i otakt. Bedömargrupperna menar därför att lärosätena bör ”utarbета och sammanställa lärandemål anpassade för en arbetsmarknad utanför akademien” och överväga inslag i forskarutbildningen ”som ökar doktorandernas färdighet och förmåga att möta en [bredare] yrkeskarriär”. Praktik tjänst kan också övervägas. Bedömargruppen för konstvetenskap ”ser ett behov av mer kunskap vid lärosätena om det utom-akademiska arbetslivets förutsättningar för forskarutbildade konstvetare, men kanske också en tydligare bild från uppdragsgivaren vad utbildningen förväntas leda till i detta avseende”. Här finns stor utvecklingspotential och utrymme för nya former av samarbeten.

Att alumner betraktas som en outnyttjad resurs är återkommande, och flera bedömargrupper (exempelvis arkitektur, historia, organisk kemi, pedagogik och psykologi) uppmanar lärosäten som inte redan gör det att undersöka hur de kan användas för att berika utbildningarna. Flera grupper (design, litteraturvetenskap, produktionsteknik och psykologi) framhäver också samverkansformer där forskare möter sektorsföreträdare och industrin håller seminarier och rådgivning om karriärplanering om ett yrkesliv utanför akademien. Kurser som är karriärinriktade i en bredare bemärkelse beskrivs antingen fungera bra eller vara något som det borde finnas mer av. Nyinrättade kurser inom exempelvis projektledning, statistikhantering eller media och kommunikation föreslås av bedömargruppen inom historia vara ämnes- och lärosätesövergripande, och kanske i forskarskolornas regi, för att nå kritisk massa. Här finns det potential att dra lärdomar av goda exempel, både inom och mellan forskningsämnena.

Individuella studieplaner – outnyttjad potential oavsett ämne

Ett tema som förekommer inom 10 av 14 forskningsämnen, men som finns representerat inom samtliga forskningsämnesområden, sticker ut i bemärkelsen att det i princip aldrig nämns i neutrala ordalag: individuella studieplaner.

För varje ämne i vilket utbildning på forskarnivå anordnas ska det, enligt 6 kap. 26 och 27 §§ högskoleförordningen (1993:100), HF, finnas en allmän studieplan. I ska det bland annat innehållet i utbildningen framgå. De allmänna studieplanerna anger dock inte vad enskilda doktorander ska göra eller uppnå i sina studier, inte heller vilket ansvar som lärosätet har för att bistå med detta. Sådana uppgifter finns i stället i den individuella studieplan som enligt 6 kap. 29 § HF ska upprättas för varje doktorand. Denna ska innehålla högskolans och doktorandens åtaganden och en tidsplan för doktorandens utbildning. Planen ska beslutas och följas upp regelbundet i samråd med doktorand och handledare. Individuella studieplaner är således en central del av varje enskild doktorands forskarutbildning och förtjänar en kort historisk genomgång.

Kort bakgrund – etablering över 25 år

Den individuella studieplanen infördes i högskoleförordningen 1993 men före 1998 angavs endast att handledaren skulle precisera kraven på kunskaper för varje doktorand. Detta föranledde att regeringen i budgetpropositionen 1997/98:1, utgiftsområde 16, sidan 102, angav följande:

Den individuella studieplanens utformning och uppföljning bör ägnas närmare uppmärksamhet. Studieplanen bör upprättas vid antagningen och klart ange dels doktorandens, dels fakultetsnämndens åtaganden, t.ex. vad gäller doktorandens tillgång till handledning och övriga resurser. Det bör på lämpligt sätt dokumenteras att både handledare och doktorand tagit del av den individuella studieplanen för att inskräpa betydelsen av den. Studieplanen bör följas upp varje år. I det normala fallet, då studierna fortskridit på ett tillfredsställande sätt, torde endast mindre justeringar av planen behövas.

Här ses ursprunget till dagens individuella studieplan som anger inte bara doktorandens utan också fakultetsnämndens åtagande för forskarutbildningens genomförande. Att den individuella studieplanen innehåller ömsesidiga åtaganden mellan två parter och ska uppföljas regelbundet har alltså varit fallet i 25 år.

Härmed ges en fingervisning om vilken grundläggande funktion och innehåll en individuell studieplan bör ha. Med högskoleförordningens nuvarande lydelse lämnas dock den exakta utformningen av individuella

studieplaner fritt till respektive lärosäte att hantera, och därför förekommer stora skillnader mellan lärosäten. UKÄ har 2015 i rapporten *Granskning av individuella studieplaner för doktorander* (2015:23) granskat cirka 900 individuella studieplaner vid de 25 statliga lärosäten som då bedrev forskarutbildning. Granskningen fokuserade på lärosätenas regeluppfyllelse i följande bemärkelser: att individuella studieplaner fanns; att de klargjorde lärosätet respektive doktorandens åtaganden; att de innehöll en tidplan; att samråd mellan doktorand och handledare skett; samt att studieplanen var beslutad om och regelbundet följdes upp.

Utfallet kan sammanfattas med att studieplaner generellt fanns på plats, med enstaka undantag. Detta kan betraktas som fullbordandet av en utveckling som pågått länge. (Enligt Doktorandspegeln 2003 saknade 13 procent av doktorander en individuell studieplan. Enligt Doktorandspegeln 2008 var det 7 procent och enligt Doktorandspegeln 2016 var det 1 procent.) Hanteringen av individuella studieplaner skilde sig dock mycket åt mellan samt inom lärosäten och i viss utsträckning brast hanteringen på övriga granskade punkter.

Outnyttjad potential oavsett ämnesområde

Det får betraktas som positivt att individuella studieplaner i dag som regel finns och används på svenska lärosäten. Det finns dock en stor utvecklingspotential för studieplanerna som ett redskap. I bedömargruppernas övergripande reflektioner om forskarutbildningarna utmärks de individuella studieplanerna särskilt genom att de sällan nämns i neutrala (eller för den delen positiva) ordalag. Det är ett utvecklingsområde som återkommer över flera olika forskningsämnen. Det sagt finns även goda exempel som även de framträder inom en bredd av ämnen.

Vad innebär det då att bedömargrupperna sällan är enbart positiva till de individuella studieplanerna? Det närmaste som de övergripande reflektionerna kommer sådana utlåtanden är i yttrandet från bedömargruppen för psykologi och tillämpad psykologi som menar att den individuella studieplanen är ett bra instrument för att kvalitetssäkra handledningen och följa doktorandens progression. Det kan dock noteras att samma bedömargrupp även finner att doktoranderna själva upplever den individuella studieplanen som överskattad, samt att de individuella studieplanerna fungerar bättre som ett instrument vid vissa utbildningar än andra.

Sett till de brister som olika bedömargrupper lyfter fram, så finns en samstämmighet oberoende av forskningsämnesområde. Inom naturvetenskapliga ämnen framhålls att de individuella studieplanerna återkommande är otydliga eller felaktigt uppfyllda, att de "ofta inte utnyttjas i full utsträckning eller ibland åsidosätts" (analytisk kemi) och att "ett gemensamt problem är att de individuella studieplanerna i många

fall lokalt skulle kunna utnyttjas mera som ett användbart verktyg och inte bara ses som ett sätt att samla in data till lärosätet centralt” (organisk kemi).

Även inom samhällsvetenskapliga ämnen, utöver psykologi enligt ovan, anges att de individuella studieplanerna ofta brister i uppföljning och den information de erbjuder inte utnyttjas för långsiktig utveckling av programmen (exempelvis nationalekonomi). Det bör noteras att de övergripande reflektionerna inom forskningsämnesområdena teknik och humaniora inte nämner individuella studieplaner som enbart bristande, men sett till enskilda yttranden inom dessa områden och från de ämnen som saknar bedömargruppens reflektioner så är kritiken återkommande även där.

Bedömargrupperna kommer med en mängd olika förslag som åtgärd på felaktig hantering, ineffektivt utnyttjade och liknande brister i hanteringen av individuella studieplaner. Det inkluderar sådant som stöd till handledare ”genom en struktur som kan ge kontinuitet, erfarenhetsutbyte och engagemang”, exempelvis i form av årliga uppdateringar inom ramen för handledarkollegium och tydligare mallar där kopplingen mellan examensmål och moment i utbildningen tydliggörs” (fysikalisk kemi). Betydelsen av sådana samtal framkommer även i andra ämnen, och vissa bedömargrupper lyfter särskilt fram behovet av att tydliggöra kopplingen mellan allmänna och individuella studieplaner (nationalekonomi). Utifrån enstaka välfungerande utbildningar lyfter de fram förslag om att de individuella studieplanerna fungerar särskilt bra där utbildningar använder komplement som särskild uppföljning via mål- och programmatriser eller loggböcker (produktionsteknik, arbetsvetenskap och ergonomi). En digitalisering av individuella studieplaner framhålls även som en väg för att de ska användas mer aktivt (pedagogik).

Överlag är skillnaderna mellan olika utbildningar inom samma forskningsämnen stora. Inom design konstateras att individuella studieplaner finns på samtliga utbildningar, men att de används på olika sätt och är olika effektiva för att mäta progression. Vid vissa utbildningar är de individuella studieplanerna bara korta dokument som ser till kursdeltagande, projektaktiviteter och institutionstjänstgöring. Medan de vid andra utbildningar innehåller mer omfattande redogörelser och tillför större mervärde. Bedömargruppen för design efterfrågar i några fall att de individuella studieplanerna generellt ska leda till reflektion och inte bara vara en rapport. För att uppnå det målet framhåller bedömarna vikten av att verktygets syfte är tydligt för doktoranderna, så att de individuella studieplanerna skapar ett mervärde och inte stjälper doktorandernas kreativitet. Bedömargruppen för musikämnet uttrycker sig likartat och menar att de individuella studieplanerna kan användas för att tydligare mäta doktoranders progression och intellektuella utveckling, men även för att påvisa framgångar inom ramen för samverkan.

Sammantaget kan det konstateras att bedömargrupperna, oavsett forskningsämnesområde, efterlyser utveckling på en mängd olika aspekter av de individuella studieplanerna. Det handlar om strukturer och former för utbildningsansvariga och handledares hantering av dem. Det handlar om ett medvetandegörande hos doktoranderna om de individuella studieplanernas syfte och potential. Det handlar om teknisk utveckling och kompletterande redskap. Det handlar slutligen även om en fördjupad diskussion om vilka uppgifter och funktioner som studieplanerna faktiskt bör innehålla. På det hela taget finns alltså en outnyttjad potential oberoende av ämnesområde.

Forskarskolor – tydligt kvalitetsdrivande, men överblick saknas

Forskarskolor är ett tema som utmärker sig i de övergripande reflektionerna genom att bedömargrupperna alltid är positivt inställda. Det är fallet inom samtliga 9 av 14 forskningsämnen som lyfter frågan och över samtliga forskningsämnesområden. Begreppet forskarskola är flexibelt och det finns ingen bestämd definition på vad en sådan bör innehålla. Oftast består dock en forskarskola av samverkan inom eller mellan lärosäten över bredare områden eller inom ämnen för att möjliggöra kontakt mellan grupper av forskarstuderande och förstärkta handledarresurser. Övriga kännetecken kan vara en tydlig men varierad organisation för samarbete om kurser och seminarier, mångvetenskaplighet och nätverk.

Kort bakgrund – etablering och utveckling

De första forskarskolorna infördes i Sverige på 1980-talet och antalet steg kraftigt under 1990-talet. Under tidigt 1990-tal genomfördes en rad satsningar av olika finansiärer, och Utbildningsdepartementet försöksverksamhet initierade forskarskolor enligt forskningspropositionen 1992/93. År 2001 etablerades 16 nationella forskarskolor som tilldelades särskilda medel genom regeringens forskningspolitiska proposition *Forskning och förnyelse*. De senaste decennierna har sett ett ökat antal satsningar på forskarskolor från en mängd olika finansiärer, inklusive statliga satsningar.³

Antalet forskarskolor i Sverige i dag och deras generella effekter är omöjliga att överblicka utan djupare studier. I dagsläget följer UKÄ och SCB nämligen bara upp aktuell statistik för de forskarskolor för yrkesverksamma lärare som etablerats genom förordningen (SFS 2007:753) om utbildning på forskarnivå för lärare och förordningen (SFS 2007:754) om statsbidrag för utbildning på forskarnivå för lärare samt deras efterföljande satsningar från regeringen. Övriga forskarskolor i landet och vad de innehåller i praktiken finns det inte någon överblick av

³ *Forskarskolor – ett regeringsuppdrag*, Höskoleverkets rapportserie, 2000:2 R, s. 21–31, 41–42; Regeringens proposition 2000/01:3 *Forskning och förnyelse*, s. 43, 151–161; Regeringens proposition 2020/21:60, *Forskning, frihet, framtid – kunskap och innovation för Sverige*.

i dag. De nationella initiativen förefaller dock i stor utsträckning ha varit lyckade. Bland de positiva exempel som bedömargrupperna lyft fram i de övergripande reflektionerna förekommer exempel från bland annat de nationella forskarskolorna som initierades 2001.

Kvalitetsdrivande – men i vilken utsträckning?

Inom forskningsämnesområdena naturvetenskap och teknik lyfter bedömargrupperna i huvudsak fram forskarskolor som något som finns och generellt fungerar väl. Bedömargruppen för fysikalisk kemi går dock in på ämnet och menar att lärosätena bör utöka samarbeten sinsemellan för att ge alla doktorander ett lättillgängligare och bredare kursutbud, exempelvis genom en nationell forskarskola.

En fördjupad analys av utvärderingarna av utbildningar på forskarnivå inom forskningsämnesgruppen kemi finns i UKÄ:s redovisning till regeringen för 2021, *Kvalitetssäkring och kvalitetsutveckling* (UKÄ 2022). Där framgår att bedömargrupperna för analytisk kemi, organisk kemi respektive fysikalisk kemi samtliga förordar mer samarbete mellan lärosäten. En nationell forskarskola är exempelvis ett sätt att skapa gemensamma kurser och hantera utmaningar för mindre forskarutbildningsmiljöer inom respektive keminriktning.

Forscarskolor som en lösning på de särskilda utmaningar som små forskarutbildningsmiljöer möter har även framhållits i rapporten *Små forskarutbildningsmiljöer. Utmaningar och framgångsfaktorer* (UKÄ 2019:17). Utifrån delvis samma underlag som behandlas i vår rapport nämns ämnen som litteratur, arkitektur, psykologi, design, energisystem, arkitektur och datavetenskap, där den kritiska massan vid mindre utbildningar kan upprätthållas genom forskarskolor.

Sett till de övergripande reflektionerna UKÄ:s rapporter, så är det framför allt inom forskningsämnesområdena samhällsvetenskap och humaniora som bedömargrupperna mest framhäver betydelsen av forskarskolor. Inom dessa områden förefaller skolorna och andra samverkansformer mellan olika lärosäten ha en bärande funktion för kvalitet i forskarutbildningarna. Exempelvis omnämns forskarnätverk och forskarskolor inom nationalekonomi vara ”helt avgörande för de små programmen, eftersom inte sällan gränsen för kritisk massa för genomförande av kurser vid det egna lärosätet inte på annat sätt kan nås”.

Bedömargrupperna nämner olika framgångsrika forskarskolor och satsningar upprepade gånger och anser att det är avgörande att doktoranderna upprätthåller en kritisk massa. Nätverk och forskarskolor kan enligt bedömargruppen vara ett sätt att säkerställa det och för utvärderingen av historia anges att ”[I]ångsiktigt ligger här ett nationellt ansvar på lärosätena att strategiskt utveckla olika samarbetsformer.”

Även bedömargruppen för nationalekonomi menar att etablerade samarbeten inom forskarskolor och nätverk bör utvecklas och bli mer långsiktiga. Inom arkitektur beskriver bedömarna att samarbetsandan mellan lärosäten är god samt att de är imponerade av gemensamma projekt och delade resurser. Det etablerade nätverket som finns borde enligt bedömargruppen utvecklas och i formell mening bli en nationell forskarskola i ämnet. Samtidigt får lärosätena inte glömma att bevaka de enskilda utbildningarnas profil och särställning.

Forskarskolorna framhävs också som ett sätt att bevara och utveckla olika forskningsämnenens särart. Bedömargruppen för litteraturvetenskap konstaterar att doktorandgrupperna i allmänhet har krympt under senare år och att det har hanterats genom samläsning med andra ämnen. Ökad samverkan mellan lärosäten, inom och utom Sverige, skulle här fungera stärkande för ämnet.

Inom designämnet framhävs variation mellan utbildningar med hänvisning till deras mycket specifika bakgrunder. I sådana fall lyfter bedömarna fram nationella satsningar på forskarskolor som viktiga för att utveckla ämnets egna profiler och kompetensbaser: ”Överlag finns ett behov av ett formaliserat kursutbud som tydligare underbygger en ämnesmässig fördjupning för doktoranderna.” Institutionerna har ofta otillräckliga resurser för att erbjuda det som krävs bortom läskurser, och samarbeten mellan lärosäten skrivs fram som en möjlig väg framåt: ”Ett bredare, formaliserat kursutbud uppnått exempelvis genom ett ökat samarbete mellan lärosäten, på såväl nationellt som nordiskt plan, skulle understödja doktorandernas arbete och även bidra till att ge doktoranderna en bättre ställning med avseende på formalisering av lärandemål och transparent examination.” Liknande argumentation förekommer även inom ramen för andra forskningsämnen.

Sammantaget kan det konstateras att bedömargrupperna, oavsett forskningsämnesområde, lyfter fram forskarskolorna som gynnsamma för utbildningens kvalitet utifrån tre aspekter:

- De fungerar som ett sätt att upprätthålla en kritisk massa för doktorander.
- De fungerar som ett sätt att stärka mindre ämnen som annars skulle riskera att absorberas av större närliggande miljöer på det egna lärosätet.
- De fungerar som ett effektivt sätt att upprätthålla ett relevant kursutbud.

Det kan noteras att alla tre aspekterna framstår som defensiva till sin natur och att det bedömargrupperna framhäver oftast är forskarskolornas bevarande snarare än utvecklande natur. Det är eventuellt en effekt av

själva utvärderingssammanhanget och bör inte betraktas som ett utlåtande över det mervärde som forskarskolor tillför svensk högre utbildning i stort. Den övergripande nyttan av forskarskolor för utbildningarnas kvalitet är framträder således bara delvis genom denna analys.

Analys av doktorandperspektivet

5 maj 2021 anordnades en webbkonferens på temat *Forskarutbildning i gränslandet: i gränslandet utbildning och forskning, student och anställd*. Värddar för konferensen var Sveriges universitets- och högskoleförbund (SUHF), Sveriges Förenade Studentkårer (SFS) och UKÄ. Under konferensen blandades presentationer på temat med panel- och gruppdiskussioner. Syftet med konferensen var att diskutera doktoranders villkor som både studerande och anställda, för att höja kvaliteten på forskarutbildningen och förbättra doktorandernas villkor. Under konferensen fick de närvarande deltagarna⁴ också möjlighet att ge återkoppling på saker som de ansåg behöver åtgärdas i forskarutbildningen för att höja kvaliteten

Exempel på områden att förbättra i forskarutbildningen enligt diskussioner mellan representanter för lärosäten och doktorander i maj 2021

Anställningsform. Det är eftersträvansvärt att alla doktorander ska få doktorandanställning.

Information. Alla doktorander borde få inledande och samstämmig information om sina rättigheter och skyldigheter som doktorander, särskilt viktigt för engelskspråkiga doktorander.

Individuell studieplan. Den borde fungera mer som stöd och mindre som kontroll, och behöver kombineras med flexibla/interaktiva/digitala verktyg för överblick över progressionen under studierna.

Handledarmodell. Doktorander kan lätt bli utlämnade till sina handledare, så ett team med handledare och en mentor utanför teamet är eftersträvansvärt.

⁴Exempelvis representanter från lärosätesledning och personer som arbetar i ledningsfunktioner med forskarutbildningsrelaterade frågor samt doktorandledamöter/-representanter i olika ledande organ.

Doktorandkurser. Fler nationella och gemensamma doktorandkurser efterfrågas, exempelvis om bestämmelser.

I samband med konferensen presenterade UKÄ en översikt om forskarutbildning baserat på UKÄ:s statistiska uppgifter och resultat från utbildningsutvärderingar av forskarutbildning. En del av presentationen var baserad på en påbörjad tematisk analys av *Doktorandperspektiv* i 123 yttranden från utbildningsutvärderingar av forskarutbildning. Nedan finns hela analysen av underlaget, vilket har omfattat 153 yttranden.

Analysen har genomförts på en övergripande nivå och har därför inte fokuserat på likheter och olikheter för specifika utbildningar.

Vad är doktorandperspektivet?

Doktorandperspektiv är ett eget bedömningsområde i utbildningsutvärdering av forskarutbildning och bedömningsgrunden är:

Doktoranden ger möjlighet att ta en aktiv roll i arbetet med att utveckla utbildningens innehåll och genomförande. Utbildningen säkerställer en god fysisk och psykosocial arbetsmiljö för doktoranden.

Vägledningen för utbildningsutvärdering på forskarnivå (UKÄ 2016; 2018) redogör för att fokus för en granskning av *Doktorandperspektiv* ligger på det faktiska doktorandinflytandet, både formellt och informellt. Det formella inflytandet kan exempelvis handla om representation i organ och deltagande i beslutsprocesser, medan det informella inflytandet kan vara kopplat till exempelvis den enskilda doktorandens inflytande på sina lärandeprocesser och kvaliteten på sin forskarutbildning. Granskningen av god psykosocial och fysisk arbetsmiljö står också i fokus i området *Doktorandperspektiv*. Psykosocial arbetsmiljö kan handla om en fungerande lärandemiljö med möjlighet att påverka kvaliteten i utbildningen, handledarbyten osv. Fysisk arbetsmiljö kan handla om att tillgången till nödvändig infrastruktur är säkerställd, exempelvis lärandematerial och laboratoriemiljöer.

Riktad innehållsanalys som analysmetod

I det här avsnittet beskriver vi en kvalitativ analys av bedömningsområdet *Doktorandperspektiv* i 153 yttranden från utbildningsutvärderingar av forskarutbildningar genomförda under 2017–2022. Mer specifikt har metoden varit en riktad innehållsanalys. Av 153 bedömningar av *Doktorandperspektiv* i lika många yttranden, har 146 fått omdömet tillfredsställande. Endast 7 har fått omdömet inte tillfredsställande.

Utgångspunkten för den riktade innehållsanalysen har varit tre olika ingångsteman som har härletts ur bedömningsgrunden för *Doktorandperspektiv*:

Ingångsteman för analysen av Doktorandperspektiv:

Inflytande – representation i olika organ, årlig revision av den individuella studieplanen m.m.

Stöd – kända strukturer för exempelvis handledarbyte, campushälsan, externt stöd som mentorer mm.

Sammanhang – del av olika typer av nätverk, möjlighet att undervisa och handleda mm.

Ingångsteman inflytande, stöd och sammanhang har alltså använts som tre förutbestämda riktningar när innehållet i bedömningsområdet *Doktorandperspektiv* har analyserats.

Teman i närbild

Utifrån analysen av de tre ingångsteman – inflytande, stöd och sammanhang – har företeelser och mönster identifierats.

Inflytande – att vara medskapare till sin egen forskarutbildning

För att kunna skapa sig inflytande över sin forskarutbildning är information om rättigheter och skyldigheter i rollen som doktorand ofta ett viktigt ingångsvärde. Bedömargrupperna noterar att det finns exempel på bra och tidiga informationsinsatser för nya doktorander så som introduktionskurser, informationstillfällen, samtal och skriftlig information exempelvis i form av en doktorandhandbok. Samtidigt finns det även exempel på det motsatta: brist på information som kan leda till brist på möjligheter för att skapa inflytande.

Inflytande över sin utbildning får doktoranderna kanske tydligast i form av formellt inflytande. Från yttrandena finns det exempel på att vara representerade i beredande och beslutande organ som kan finnas på olika nivåer: institutions-, fakultets- och lärosätetsnivå. Representation i olika relevanta mötesformer vid institutionen och vid handledarkollegiet omnämns också som positivt.

I några miljöer är doktorander också självklara medlemmar i exempelvis grupper för arbetsmiljö- och likaberättigande. Doktorandråd och doktorandkommittéer – särskilt de som stötts aktivt av institutionsledningen – framhålls som goda exempel av

bedömargrupperna på doktorandinflytande. Grupperna ordnar exempelvis sociala aktiviteter för doktoranderna samtidigt som de bevakar en god psykosocial arbetsmiljö. En aktiv doktorandsektion vid lärosätet centralt lyfts också som en positiv faktor för inflytande.

I miljöer där doktoranderna upplever att inflytandet fungerar sämre identifierar bedömargrupperna att det exempelvis kan handla om att man fysiskt är placerade avskilt från resterande anställda eller att man upplever att den information man får är bristfällig eller att man inte blir hörd som grupp. Det kan också handla om att doktorander i olika organ blandas samman med studenter; doktoranders frågor lyfts inte specifikt trots representation. Doktorander som har annan finansieringsform än anställning, är distansdoktorander, industridoktorander eller inte har svenska som förstaspråk har också svårare att bli representerade i olika organ och att få sin röst hörd.

Andra sätt som lyfts fram i yttrandena som exempel på vad som fungerat väl för doktorander när det gäller att skapa inflytande över sin utbildning är att få möjlighet att diskutera den med andra personer än sina handledare. På så sätt kan man få diskutera sin situation med en neutral samtalspartner. Genom att få möjlighet att regelbundet och strukturerat få samtala om sin utbildning med exempelvis en mentor utanför handledargruppen, studierektor, prefekt, forskningsledare eller avdelningschef kan doktoranderna bygga en självständighet och ett ägandeskap över den egna situationen. Även att ha möjlighet att få påverka vilka handledare man tilldelas, framhålls som ett aktivt och positivt sätt för doktorander att få inflytande över sin egen utbildning.

Genom att ha insikt i exempelvis vilka forskningsaktiviteter, projekt och kurser som bör och ska ingå i forskarutbildningen, kan doktoranden även känna att hen har möjligheten att få inflytande över sin egen utbildning. Ett vanligt sätt att uppnå detta är genom sin individuella studieplan. Bedömargrupperna konstaterar att i de fall den individuella studieplanen använts aktivt och framåtsyftande med milstolpar samt tydlig och löpande revision, upplever doktoranderna det ofta som positivt. I de fall arbetet med de individuella studieplanerna inte fungerat optimalt kan det exempelvis handla om att deras potential inte utnyttjas fullt ut: Planeringen i och uppföljningen av den individuella studieplanen fungerar exempelvis inte och doktoranden tappar på så sätt inflytande över sin utbildning genom att bli passiv. Kopplingen mellan examensmålen och lärandeaktiviteterna är heller inte alltid tydlig. Det ses även som positivt att få möjligheten att påbörja utformningen av den individuella studieplanen i ett tidigt stadium. Ett annat gott exempel är att koppla löpande progressionseminarier till den individuella studieplanen. Bedömargrupper pekar på att det är av vikt att även industridoktorander får jobba med sin ISP på ett konstruktivt sätt och att de också används till att få överblick över deras arbetsbörda.

Att löpande kunna ge återkoppling på kvaliteten på sin forskarutbildning exempelvis i enkätform är ytterligare ett sätt som bidrar till inflytande över den egna utbildningen. Problem uppstår dock ibland när resultaten inte återkopplas eller när kvalitetsuppföljningen av utbildning sker på en alltför övergripande nivå på lärosätet. Orsaken är då ofta att doktorandmiljön på institutionen är alltför liten. I vissa fall fattas även kanaler helt för att framföra återkoppling på eller kritik mot forskarutbildningen eller så genomförs undersökningar alltför sällan för att få god genomslagskraft.

Att från institutionshåll uppmuntra doktoranderna att söka sig utomlands samt välja kurser själva och påverka kursernas innehåll under sin studietid, är också exempel på hur doktorandernas inflytande och självständighet kan stärkas. Inflytande över den egna institutionstjänstgöringen är också omnämnt av bedömargrupper som positivt. Bedömargrupper framhåller även att det är viktigt att doktoranderna får information om sina undervisningsperioder med framförhållning så att de kan planera sina studier. Doktorandernas möjlighet att påverka sitt eget projekt – exempelvis forskningsfrågan, projektets omfattning och inkluderade kurser – varierar.

Stöd – att känna sig trygg i sin utbildningsmiljö

Bedömargrupperna noterar vikten av att doktoranderna skapar en trygghet under sin utbildningstid genom olika typer och former av stödstrukturer och nätverk. Även i miljöer där bedömargrupper funnit att bedömningsområdet *Doktorandperspektiv* är tillfredsställande har det funnits exempel på resultat från medarbetarundersökningar som visat att doktoranderna varit den grupp på arbetsplatsen som trivs minst i sin arbetssituation.

Nätverk som stöd är vanliga i olika former: doktorandnätverk i den egna närmiljön, doktorandnätverk som sträcker sig utanför den egna miljön men även nätverk med seniora forskare som odlas genom exempelvis deltagande i forskningsseminarier och liknande.

Där bedömargrupperna noterat att det har saknats stödstrukturer, konstaterar de att ett alltför stort ansvar för utbildningssituationen hamnar hos doktoranden själv. Brist på kritisk massa i forskningsmiljön är också en vanlig anledning till avsaknad av stöd. Nätverken ger doktoranderna social trygghet, och en av de mest utsatta situationerna för doktoranderna är när nätverk eller stödstrukturer saknas eller brister i samband med handledarbyten. Det är av vikt att stödstrukturer för handledarbyten finns på plats, är formaliserade och kända för alla berörda redan innan ett handledarbyte blir aktuellt. Det är även viktigt att det finns en beredskap att fånga upp och hantera olika sorters avvikelser och fördröjningar under studietiden. Det skapar en trygghet för doktoranderna och också goda förutsättningar att bli klar med

utbildningen inom de givna tidsramarna. Doktorandforum är en annan form av nätverk som kan bidra till att erbjuda doktoranderna kamratstöd.

Stress är vanligt bland doktorander under studietiden och det finns flera sätt att förebygga och bygga stödstrukturer för doktoranderna. Initiativ för att skapa stödstrukturer för doktorander som bedömargrupperna identifierat som väl fungerande har exempelvis varit en aktiv campushälsa, riktade insatser för hur man kan utveckla doktorandernas arbetsituation, utbildning för doktorander i stresshantering och psykosocial arbetsmiljö, introduktionssamtal och arbetsplatsmöten. Ett annat sätt att minska doktoranders stress har varit att justera tidpunkten för doktorandernas kurser, för att undvika krockar mellan olika arbetstoppar.

Ett annat sätt att skapa stöd för doktoranderna är att skapa ett handledarteam på flera personer. På så sätt har doktoranden fler personer att söka stöd hos i olika frågor, och beroendet av en handledare blir inte lika stort. Bedömargrupperna anser också att en bra modell för stöd för doktoranden är ha en mentor utanför handledargruppen.

I några doktorandmiljöer är en fungerande fysisk miljö – exempelvis laboratoriemiljö – av särskilt stor vikt. I detta sammanhang blir kurser i laboratoriesäkerhet viktiga för att doktoranderna ska känna säkerhet och stöd.

Sammanhang – att känna tillhörighet under sin utbildning

Det är viktigt för välbefinnandet och den psykosociala miljön att som doktorand känna tillhörighet och vara del av ett sammanhang. I små forskningsmiljöer är det större risk att doktorander saknar en social tillhörighet, och den psykosociala miljön kan även påfrestas genom att det kan bli svårare i en begränsad miljö vid exempelvis handledarbyten.

Men även i normalstora forskningsmiljöer skapas inte en välfungerande psykosocial miljö av sig själv. Goda förutsättningar som bedömargrupperna lyfter fram i sammanhanget är möjligheten för doktoranderna att undervisa och handleda samt att det finns ekonomiska förutsättningar för dem att delta i konferenser, för att på så sätt skaffa sig viktiga kontakter och skapa nätverk. Det är också viktigt att det skapas förutsättningar för doktoranderna att socialiseras in i kollegiet. Goda exempel på hur nyantagna doktorander kan skapa sig ett sammanhang i ett tidigt skede är ett mentorsprogram för nya doktorander, handledning i grupp och seminarier där doktoranderna kan presentera sitt pågående arbete.

Doktorander som inte har svenska som förstaspråk är en grupp doktorander som kan ha det svårare att komma in i ett sammanhang och känna tillhörighet. Här kan brist på information på engelska och inte lika

stora möjligheter att handleda och undervisa exempelvis vara bidragande orsaker. Ett gott exempel på att det trots allt går att påverka den här situationen är att aktivt arbeta med interkulturella frågor och att översätta policydokument till engelska. Samverkansdoktorander lyfts också som ett exempel på en doktorandgrupp som har svårare att bygga en samhörighet med den kollegiala miljön.

Roll- och målkonflikter – hot mot kvaliteten i forskarutbildningen?

Det kan åter konstateras att av 153 bedömningar av bedömningsområdet *Doktorandperspektiv* har hela 146 fått omdömet tillfredsställande. Bara 7 har fått omdömet inte tillfredsställande. Mycket fungerar alltså bra och bedömargrupperna lyfter också fram många goda exempel inom områden där det finns utvecklingspotential.

Men när vi sammanfattningsvis studerar de företeelser och mönster som döljer sig bakom de tre ingångstemana inflytande, stöd och sammanhang, så kan vi samtidigt konstatera att doktorandens värld är en värld fylld av roll- och målkonflikter. Samtidigt som doktoranden är forskarstuderande, är hen också en kollega i lärarkollegiet. Samtidigt som doktoranden ska undervisa, ska hen också avsluta sin utbildning inom utsatt tid. I det sammanhanget kan det vara svårt för doktoranden att prioritera utan stöd. I en miljö som ofta är stressig, där du kanske inte alltid känner samhörighet med en grupp och där din individuella studieplan fungerar mer som en checklista än som ett pedagogiskt utvecklingsdokument kan det bli överväldigande.

Därför är det viktigt att alltid säkerställa en god arbetsmiljö för doktoranderna, så att det blir möjligt att lägga nödvändig tid och fokus på avhandlingsarbetet. I arbetsmiljön är det också viktigt att doktoranderna kan få sin röst hörd, oavsett finansieringsform och språk. De teman kopplat till doktorandernas arbets- och studiemiljö som kommit fram genom analysen av bedömningsområdet *Doktorandperspektiv*, överensstämmer i stora delar med resultaten från rapporten *Hur mår doktoranden?* (ST & SFS 2021) som nämnts i rapportens del I.

Del III: UKÄ:s slutsatser

I den här tredje delen av rapporten presenterar vi några av de slutsatser som dragits från resultaten av utbildningsutvärderingarna av forskarutbildning under 2017–2022 och våra egna analyser. Slutsatserna är främst kopplade till identifierade utvecklingsområden och de ligger ofta i linje med utvecklingsbehov i forskarutbildning som identifierats i andra sammanhang och som vi redovisat tidigare i rapporten. Trots att resultaten av utbildningsutvärderingarna av forskarutbildning 2017–2022 visar att forskarutbildningen i Sverige överlag håller hög kvalitet, så visar vår rapport också att det finns områden att vidareutveckla.

Många av de styrkor, utmaningar och goda exempel från svensk forskarutbildning som sammanfattades i rapportens första del, har vi i belyst genom tematiska analyser av utvärderingsresultaten i rapportens andra del. Det finns på så sätt en tydlig röd tråd från rapportens del I – den övergripande redogörelsen av utvärderingarnas utfall – genom bedörmargruppernas övergripande reflektioner och djupanalysen av bedömningsområdet *Doktorandperspektiv* i del II, till slutsatserna här i del III.

Individuella studieplaner

Individuella studieplaner identifieras som ett utvecklingsområde i rapportens båda tematiska analyser – av bedömarens övergripande reflektioner och bedömningsområdet *Doktorandperspektiv*.

Efter 25 år med den individuella studieplanen i sin nuvarande form är den en självklar del av forskarutbildningen.

År 2015 genomförde UKÄ en genomlysning av förekomst och kvalitet på individuella studieplaner (UKÄ 2015), när drygt 900 individuella studieplaner granskades. Granskningen visade att det för de flesta av doktoranderna fanns en individuell studieplan på plats, men att det fanns brister i innehållet i ett antal studieplaner. Den vanligaste bristen gällde avsaknad av uppföljning (41 procent) men andra brister var exempelvis avsaknad av högskolans åtaganden (23 procent), tidsplan (22 procent), fastställande/beslut (18 procent) och samråd med doktoranden om den individuella studieplanen (17 procent).

Trots att granskningen genomfördes för snart ett decennium sedan, är det utifrån analyserna i denna rapport tydligt att flera utvecklingsområden kvarstår och återkommande framträder i utbildningsutvärderingar av

forskarutbildningar. Lärosätena har stor frihet att besluta om utformningen av doktorandernas individuella studieplaner, men det finns också mycket att vinna på att utveckla formerna än mer och att dra lärdom av framgångsrika exempel både internt mellan forskningsämnen och forskningsområden samt externt mellan lärosäten. För att få en tydligare bild skulle det dock krävas en mer systematisk och djupgående undersökning av hur det förhåller sig med individuella studieplaner på våra lärosäten.

Två projekt som ligger i linje med observationerna kring individuella studieplaner från denna rapport är Ladok-konsortiets utveckling av en lösning för att hantera individuella studieplaner på forskarnivå i Ladok och arbetet som Sveriges universitetslärare och forskare (SULF) har inlett där en fokusgrupp ska arbeta med doktorandernas individuella studieplaner och ta fram goda exempel på hur de kan fungera. Båda projekten planeras att avslutas hösten 2023. Projekten framstår som tidsenliga och visar ytterligare på värdet av att utvärdera individuella studieplaner på en övergripande nivå. En sådan utvärdering skulle enligt oss kunna belysa och identifiera bättre former för deras struktur och hantering, medvetandegörande doktorander om deras potential, peka på framgångsrika kompletterande redskap och fördjupa diskussionen om vilken funktion de bör fylla under nästkommande 25 år.

Forskarskolor

Forskarskolor är en företeelse som i rapportens tematiska analys av bedömarens övergripande reflektioner identifieras som ett område med utvecklingspotential att granska närmre.

Forskarskolor är en mångfacetterad och självklar del av de flesta forskningsämnen i dag. Sedan de introducerades på 1980-talet har de ökat markant under de senaste decennierna. Deras utformning och finansiering varierar i hög grad, och det är därför svårt att tala om forskarskolor i för generella termer. En sak som förefaller ena dem är dock deras gynnsamma inverkan på forskarutbildningarnas kvalitet. I vår rapport har det potentiellt endast framkommit delar av deras betydelse för forskning och utbildning.

En övergripande genomlysning av forskarskolorna i Sverige har inte skett sedan 2000. Sedan dess har satsningen på de 16 nationella forskarskolorna följts upp och återrapporterats. I dagsläget tar SCB och UKÄ bara fram aktuell statistisk om de forskarskolor för yrkesverksamma lärare som regeringen riktat särskilda satsningar på sedan 2008. Dessutom saknas det aktuellt kunskapsunderlag som skulle vara gynnsamt för många parter inom högskolesfären. En ny undersökning (exempelvis genom en enkätstudie till samtliga berörda utbildningsanordnare) av forskarskolornas antal, finansiering,

organisering och innehåll skulle ge möjlighet att identifiera deras effekter och utvecklingsområden.

Digitala kurser och informationstillfällen

Digitala kurser och informationstillfällen identifieras i rapportens tematiska analys av bedömningsområdet *Doktorandperspektiv* som ett utvecklingsområde.

Tidigare rapporter från UKÄ har visat att pandemin medförde både omfattande utmaningar och vissa eventuella fördelar för doktoranderna som var verksamma under perioden (UKÄ 2021:7; UKÄ 2023:8). Dock är det värt att poängtera vikten av att vidareutveckla möjligheter för genomförandet av både doktorandkurser och informationstillfällen för doktorander i digitalt format.

UKÄ:s utbildningsutvärderingar av forskarutbildning i kemi har visat att det finns ett behov på nationell nivå att skapa och erbjuda kurser inom vissa inriktningar, för att på så sätt samordna resurser nationellt och skapa de bästa möjligheterna för doktoranderna att nå sina examensmål. I linje med de synpunkter som lyftes fram vid det digitala seminariet *Forskarutbildning i gränslandet* i maj 2021 – ett samarbete mellan SUHF, SFS och UKÄ – visar resultaten från vår rapport att det finns ett behov av att skapa bättre och mer ändamålsenliga informationstillfällen för doktorander i inledningsstadiet av deras forskarstudier. Informationstillfällena skulle med fördel fokusera både på doktorandernas rättigheter och skyldigheter samt förslagsvis kunna samordnas på nationell nivå. Det är även viktigt att informationen ges både på svenska och engelska.

Lika möjligheter för alla doktorander

Lika möjligheter för alla doktorander identifieras i rapportens tematiska analys av bedömningsområdet *Doktorandperspektiv* som ett utvecklingsområde.

I linje med resultaten från vår rapport är det fortsatt viktigt att lärosätena möjliggör och följer upp att alla doktorander kan uppnå inflytande och säkerställa stöd och sammanhang under sina forskarstudier. För att uppnå detta är det viktigt att ta hänsyn till att olika kategorier av doktorander – anställda, stipendiefinansierade, industridoktorander, engelsktalande, svensktalande, distansdoktorander, doktorander på plats, doktorander i små och stora forskarmiljöer – ska få samma möjligheter. Dock kan det krävas olika lösningar för olika doktorandkategorier, för att nå samma mål. Vikten av att internationella doktorander kan vara

delaktiga i sin forskarutbildning har tidigare också lyfts löpande i samband med UKÄ:s lärosätesgranskningar (UKÄ 2022). Vikten av att lärosäten kommunicerar både kring kvalitetssystem och dess resultat på engelska till internationella doktorander, har tidigare konstaterats av UKÄ i rapporten *Studentperspektivet. En kartläggning av hur studentfrågor kommer till uttryck i UKÄ:s granskningar* (UKÄ 2020).

Förslag på UKÄ:s bidrag till fortsatt kvalitetsutveckling av forskarutbildning

Utifrån slutsatserna i vår rapport avser UKÄ att anordna en konferens på temat forskarutbildning som en kvalitetsutvecklande avslutning på de utbildningsutvärderingar som genomförts på forskarutbildningsnivå 2017–2022. De huvudteman som identifierats i rapportens slutsatser som utvecklingsområden – individuella studieplaner, forskarskolor, digitala kurser och informationstillfällen samt lika möjligheter för alla doktorander – är exempel på lämpliga teman för workshops i samband med konferensen.

Som en följd av slutsatserna i rapporten vill UKÄ fortsätta genomföra kvalitetsutvecklande aktiviteter för forskarutbildning. Ett exempel på en sådan skulle kunna vara en granskning på temat forskarutbildning. Granskningen skulle bland annat kunna omfatta en genomlysning av förekomst och kvalitet på individuella studieplaner och/eller forskarskolor.

Referenser

Fackförbundet ST & SFS (2021). *Hur mår doktoranden? – en rapport från Fackförbundet ST och SFS doktorandkommitté om forskarstuderandes psykosociala arbetsmiljö.*

HSV (2003). *Doktorandspegeln 2003* (2003:28 R).

HSV (2008). *Doktorandspegeln 2008* (2008:23 R).

HSV (2002). *Forskarskolor – ett regeringsuppdrag* (2002:2 R).

Regeringens proposition 1997/98:1, *Budgetpropositionen för 1998.*

Regeringens proposition 2000/01:3, *Forskning och förnyelse*

Regeringens proposition 2020/21:60, *Forskning, frihet, framtid – kunskap och innovation för Sverige.*

UKÄ (2021). *Arbetsliv och samverkan. En kartläggning av hur arbetsliv och samverkan kommer till uttryck i UKÄ:s granskningar.* (2021:7)

UKÄ (2020). *Bedömning av jämställdhet i forskarutbildningar. En analys av metod och resultat i UKÄ:s utvärderingar.* (2020:04)

UKÄ (2023). *Bokslut över ett system. Sammanfattande analys av Universitetskanslersämbetets kvalitetssäkringssystem 2017–2022.*

UKÄ (2016). *Doktorandspegeln 2016. En enkät om doktorandernas studiesituation* (2016:18).

UKÄ (2021). *Doktorandspegeln 2021. Doktorandernas upplevelser av att genomföra forskarutbildningen under coronapandemin* (2021:27).

UKÄ (2018). *Doktorsexamen leder till god ställning på arbetsmarknaden.*

UKÄ (2021). *Doktorsexaminerades etablering på arbetsmarknaden Examinerade 1998–2017.*

UKÄ (2021). *Fokus forskarutbildning* (2021:35).

UKÄ (2021). *Forskarutbildning vid högskolorna. En fråga om profilering* (2021:14).

UKÄ (2022). *Internationalisering i Universitetskanslersämbetets kvalitetssäkringssystem – en förstudie.*

UKÄ (2015). *Granskning av individuella studieplaner för doktorander* (2015:23)

UKÄ (2019). *Granskning för utveckling, utvärdering av 95 utbildningar på forskarnivå 2017–2018* (2019:1).

UKÄ (2020). *Kvalitetssäkring och kvalitetsutveckling 2019. Redovisning till regeringen.*

UKÄ (2021). *Kvalitetssäkring och kvalitetsutveckling 2020. Redovisning till regeringen.*

UKÄ (2022). *Kvalitetssäkring och kvalitetsutveckling 2021. Redovisning till regeringen.*

UKÄ (2023) *Långsiktiga konsekvenser av pandemin för doktorander och juniora forskare* (2023:8)

UKÄ (2020). *Studentperspektivet. En kartläggning av hur studentfrågor kommer till uttryck i UKÄ:s granskningar* (2021:3)

UKÄ (2023). *Universitet och högskolor: årsrapport 2022.*

UKÄ (2016). *Vägledning för utbildningsutvärdering på forskarnivå* (reviderad 2018).

UKÄ (2019). *Små forskarutbildningsmiljöer. Utmaningar och framgångsfaktorer.* (2019:17).

UKÄ (2016). *Standard för svensk indelning av forskningsämnen 2011.*

UKÄ (2017–2022), *Utbildningsutvärderingar på forskarnivå:*

Datavetenskap	Reg.nr 411-00357-16
Pedagogik	Reg.nr 411-00367-16
Veterinärmedicin	Reg.nr 411-00382-16
Nationalekonomi	Reg.nr 411-00391-16
Historia	Reg.nr 411-00394-16
Psykologi och tillämpad psykologi	Reg.nr 411-00401-16
Konstvetenskap	Reg.nr 411-00423-16
Textil-, gummi- och polymermaterial	Reg.nr 411-00431-16
Energisystem	Reg.nr 411-00432-16
Etik och religionshistoria	Reg.nr 411-00450-16
Arkitektur	Reg.nr 411-00465-16
Design	Reg.nr 411-00072-18
Musik	Reg.nr 411-00073-18

Litteraturvetenskap	Reg.nr 411-00084-18
Produktionsteknik, arbetsvetenskap och ergonomi	Reg.nr 411-00087-18
Analytisk kemi	Reg.nr 411-00050-20
Fysikalisk kemi	Reg.nr 411-00051-20
Organisk kemi	Reg.nr 411-00052-20

Bilaga 1

De forskarutbildningsämnen som har ingått i de utvärderingar som har gjorts 2017–2022 hör till följande forskningsämnen i *Standard för svensk indelning av forskningsämnen 2011* (UKÄ 2016):

- 10201 Datavetenskap
- 10401 Analytisk kemi
- 10402 Fysikalisk kemi
- 10405 Organisk kemi
- 20307 Produktionsteknik, arbetsvetenskap och ergonomi
- 20504 Textil-, gummi- och polymermaterial
- 20702 Energisystem
- 40304 Annan veterinärmedicin
- 50101 Psykologi
- 50102 Tillämpad psykologi
- 50201 Nationalekonomi
- 50301 Pedagogik
- 60101 Historia
- 60203 Litteraturvetenskap
- 60302 Etik
- 60304 Religionshistoria
- 60402 Musik
- 60405 Arkitektur
- 60406 Design
- 60407 Konstvetenskap

Universitetskanslersämbetet (UKÄ) ska bidra till att stärka den svenska högskolan och Sverige som kunskapssamhälle. Vi granskar kvaliteten på högskoleutbildningarna, vi analyserar och följer upp utvecklingen inom högskolan och vi bevakar studenternas rättssäkerhet.

uka.se

